VIATA LUI TRAIAN AUGUST

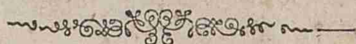
FONDATORUL

NEAMULUI ROMANESC.

DE

DIMITRIE BOLINTINEANU

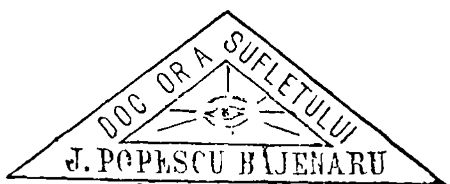
SE DEDICĂ ARMATEĬ ROMÂNE.

BUCURESCI

TYPORGAFIA NAȚIONALĂ, Antreprenor C. N. RADULESCU.

1 8 6 9

CESAR TRAIAN

Fondatorul neamuluĭ Românesc.

Marcu Ulpiŭ Traian. Cel dintâiŭ imperator roman care nu fuse din Romanĭ. El era născut in anul 52 din era nóstră la Italica în Spania. De copil el se esersase cu armele însocind pe părintele seŭ sub Vespasien într'o espediţie contra Parţilor. Apoĭ pe malurile Rhinuluĭ. Sub Domitian luase pretura. In anul 91 dobândise consulatul şi în 97 comanda legiunele staţionate pe Rhinul de jos. Când Nerva îl adoptă şi îl chemă să'l asociede la imperiŭ. El vine şi pune în ordin pe pretorianiĭ revoltaţĭ, poporul şi armata îl cunoscea şi îl iubea pentru caracterul seŭ afabil, liberal; leal şi drept; El păstră acéstă simpathie tot timpul cât domni şi care începu în 98 cu mórtea luĭ Nerva care vědu într'însulŭ unul din ceĭ maĭ marĭ principĭ ce avusese Róma, demn de pronumele seŭ ceĭ dase de Optimus decernat de senat în 114. Dupe Traian, când senatul saŭ orĭ cine adresaŭ gratulaţiĭ la Cesari, diceaŭ să

fiĭ maĭ fericit de cât August şi maĭ bun ca Traian! „El desfiinţeaḑă pedepsele de crime de les-maiestate, lege care, prin abus deveni se spaima şi orórea tutulor ce nu maĭ eraŭ sigurĭ de viaţă Alegea cu mare intenţie pe foncţionariĭ publicĭ, voind a forma o administraţie îngrijitóre despre binele public. Fondă atâtea instituţiĭ, înălţă atâta monumente pe faţa lumiĭ întregĭ, în cât amiciĭ seĭ ḑiceaŭ că daca Iupiter a creat lumea, Traian a împodobit'o Sciinţele, artele, litterele găsiră în Traian un sincer protector. Apolodor creaḑă din ordina luĭ Traian Forum Traian în Roma cu statua teuestră în centru; biblioteca ulpiană, basilica ulpiană.

Inainte de venirea la imperiŭ a luĭ Traian, el avu un vis unde credu că vede pe un bătrân cu o róbă de purpură şi o corónă; acéstă umbră tipări pe umerul seŭ drept un sigil. Când avu între mănile luĭ autoritatea, scrise senatuluĭ că nicĭ o dată el nu va face să móră un inocinte, nicĭ nu îl va nota cu infamie, şi din acel moment confirmă acea promisie prin jurăminte. Cât pentru Elien şi pretoricniĭ care se revoltaseră contra luĭ Nerva, eĭ periră. Reformeaḑă abusurile cu ordonanţe publicate, chiamă ómeniĭ onestĭ să se interesese la îndreptarea relelor, dă semne marĭ pentru instrucţia tinerimiĭ italiane. Imperatricea Plotina femeia sa, intrînd întâia óră în palat, se opri în capul scăriĭ,

şi înturnânduse către popol dise: „Doresc să ies de aicĭ ast fel săracă cum intru!“ Acéstă femeie ast-fel se conduse cât domni Traian. Traian era un principe recomandabil deopotrivă şi prin mărirea curagiuluĭ seŭ şi prin zelul seŭ pentru dreptate, ceia ce a făcut ceĭ maĭ marĭ suveranĭ. Acéstă virtute a apăra dreptatea pare să fie cea maĭ frumósă, căcĭ este cea maĭ dificilă. Amar suveranilor care lasă favoriţiĭ să ucigă dreptatea în interesele lor! Traian întreprinde întâia espediţie în Dacia patru anĭ dupe începutul imperiuluĭ săŭ. Era aî etate de 48 de anĭ, când începu să împărăţéscă era de 44 de anĭ; iar nu de 42 de anĭ cum dice Divu Cassiŭ, el a trăit 62 de anĭ, 9 lunĭ şi 6 dile; a domnit 19 anĭ, 5 lunĭ şi 19 dile. Traian s'a născut în cetatea Italica, aprópe de Spali, la idele luĭ Noembriŭ şi a început să comande ca imperator la a şsselea di din calendele luĭ Februariŭ şi la a şaselea di din idele luĭ August a murit. Italica era o cetate a Ispaniĭ Betice aşedate pe malul rîuluĭ Bete. Ruinele întinse ale aceĭ cetăţĭ se vêd şi astădĭ, nu departe de cetatea care se numesce Alcada del Rio, unde a născut împeratorul Adrian şi Theodosiŭ.

Causele întreprindereĭ resbeluluĭ în Dacia aŭ fost că Daciĭ luaŭ aur pe tot anul ca tribut de la Roma dupe tractatul luĭ Domiţian cu Daciĭ; şi mărea trupele lor şi infesta popoliĭ veciniĭ care eraŭ în ami-

cie cu Roma. Tóte aceste injuriĭ trebuiaŭ resbunate. Căcĭ toţĭ popoliĭ amicĭ Romanilor, audind de strălucirile Dacilor cu armele în mână, se desfăceaŭ de Românĭ şi treceaŭ sub Dacĭ, Dacia fuse o ţéră fórte tare. Aşedată pe rîpa Danubuluĭ începea de la rîul Tibiscul (Teis) şi până în marea Neagră la hotarele Sarmaţiĭ.

Daciĭ pe acel timp avea rege pe Decebal lăsat de Dura în locul seŭ, căcĭ el se simţea slab. Decebal bătuse şi risipise multe trupe trimise de Domiţian prin Appiŭ Sabinu şi prin Fusc prefectul cohorţilor pretoriane.

Asupra Dacilor maĭ mulţĭ aŭ opinat că Daciĭ fiind geţiĭ, îşĭ trag originea din germanĭ. Jurnandes un scrittor goth, compilator şi confus a dat a céstă ideie, arătând că atât el cât şi goţiĭ se trag din geţĭ saŭ din Dacĭ. El dice că Daciĭ saŭ geţiĭ aŭ venit din insola Scandia şi a bătut pe Herulí care locuiaŭ ripele Danubuluĭ şi pe ei-mă s'aŭ aşedat acolo şi nu s'aŭ maĭ strămutat nicĭ o dată. Aşa dice şi Divul Ieronim. Aceiaşĭ ideie că se trag din germanĭ, că vorbesc aceiaşĭ limbă. Autoriĭ germanĭ modernĭ, profitând de aceste aberaţiunĭ, în favorul ideiĭ lor de a germanisa gurile Dunăreĭ, vin şi scriŭ în tóte limbele acéstă origină.

Ceĭ ce dic că Daniĭ sunt Dacĭ, că Dania este Dacia, şi Dacia este Hersonesa cymbrică. Dania saŭ Denemarca este prea departe de Dacia, Dacia

saŭ Danemarca este o peninsulă a oceanului Atlantic şi se mărginesce cu cósta Saxoniĭ pe care o dată aŭ locuit'o cymbriĭ, aceĭ cympri esterminaţĭ de Mariŭ, căcĭ se încercaŭ să rupă în Italia şi ale căror Spoliĭ s'aŭ numit *Mariane* dupe numele luĭ Mariŭ. Daciĭ aŭ fost vecinĭ cu Sarmaţiĭ şi cu Panoni, şi aŭ fost popoli fórte vitejĭ, precum, ḑice Moreliŭ, şi Trasylvaniĭ, Valahiĭ şi Moldaviĭ aŭ fost odată fórte luptătorĭ, Daciĭ aŭ făcut marĭ desastre sub regele Cotison, irupând în Moesia, şi în Panonia, August a trimis trupe contra Dacilor. Pe pare Daciĭ le-a bătut prinḑîndule treĭ generalĭ. El creḑind că ia supus cu totul, întăresce rîpa rîuluĭ cu garnisóne. Dar maĭ tărḑiŭ auḑind că Daciĭ aŭ trecut în Thracia a decis aĭ supune; însă a murit.

Domiţian făcând drum prin alpiĭ Iulianĭ în timp de doĭ anĭ, astămpără pă Panonĭ. Până în timpul seŭ, nicĭ o naţiune de peste Danubiŭ nu rădicase arme contra imperiuluĭ de cât Daciĭ în contra cărora Domitian bătânduse, a perdut armate; generalĭ, stindarde, de şi la Roma ei a intrat cu triumphŭ de învingător asupra Dacilor, şi cumpărase tropheele cu aur de la popórele Danubuluĭ; iar nu le luase cu armele. Atuncĭ se aflară în Roma mulţĭ satiricĭ care rîseră de gloria mincinósă a luĭ Domitian şi mulţĭ linguşitorĭ, vînduţĭ, care îl înălţaŭ. Traian creḑu că nu trebuie să pérḑă mult timp spre a reprima insolinţele Dacilor Ast-fel rădică

armele contra lor. In cea dintâiŭ espediţie constrînse pe Daci a cere pace. Şi în adoa constrânse pe Dacĭ aduşĭ în cea maĭ mare desperare să se sinucidă. Schimbând dupe acésta Dacia în provincie română. Aurelian credînd că o póte relua, veni cu armate în Dacia peste Danubiŭ. o ocupă şi o lasă provincie, împărţind'o în doă purtând numele luĭ în genere, aducând mulţĭ colonĭ ca să o locuiască; dar neträgând pe coloniĭ Românĭ cum aŭ dis atâţĭ scriitorĭ; ci numaĭ *E* militariĭ seĭ.

Din tóte popórele Danubuluĭ Daciĭ aŭ făcut cele maĭ marĭ stricăciunĭ romanilor. Gloriinduse cu Marţ saŭ Făt frumos deul resbeluluĭ ce dupe credinţele Daciĭ, a fostŭ locuitorulŭ seŭ, precumŭ vorbesce Virgil.

Traian ântâia óră aşadă armatele sale pe rîul Drava ce nasce din Alpiĭ Noricĭ, repede şi violinte, se aruncă în Danubiŭ spre miadă di. Aceste ţĕrĭ în vechime se numeaŭ norice. Acum încă se numesc: Stiria, Carinthia.

Traian avea cu sine comandanţĭ superiorĭ pe Massiam Levian şi pe Lusius Quintus, în amândoă espediţiile Daciĭ.

Tot ce s'a scris despre aceste espediţiĭ în detaliĭ s'a perdut. Traian el însuşĭ îşĭ făcuse memoriul seŭ, care s'a perdut. Tacitu se prepara pentru bă-

trânele sale ḑile a scri viaţa luĭ Traian. In care el găsea adevĕrata glorie.

Mórtea îl răpi maĭ n'ainte. Fără Caminus Rufus, nu s'ar fi sciut nimic despre acest resbel; Plin recită pe Caminus. Insă ceia ce rămâne, ce nu póte fi pus în îndoială, este columna luĭ Traian pe care sunt sculptate tóte fasele acestor nemuritóre bataliĭ. acésta este lupta cea mare din care a născut poporul Român şi ar trebuĭ se-ĭ fie scumpă. Acest popor născut din doă ginte viteḑe, nu póte fi laş, nicĭ nepăsător la gloria străbunilor luĭ.

Să începem şirul istoriĭ dupe columnă. Vedem magasiile lângă castrele cele micĭ întărite cu zagaz şi cu val şi pline cu provinciĭ, magaziile sunt construite pe un loc muntos. Se vĕd grămeḑĭ de lemne pentru întărirea castrelor maşinĭ belice aşeḑate dupe ordin. Fănăria pentru vite. Castrele aşeḑate prin intervale, prin locurĭ nalte şi prin ripele Danubuluĭ întărite şi apărate de garnizóne. Făcliĭ aprinse se vĕd prin ferestrele castrelor, denunţă cursele enemicilor în nópte. Militarul pretorianu şade la porţile castelului maĭ ales când Traian se află în castel, militariĭ romanĭ se culcă în locurĭ înalte ca să observe pe enimicĭ. Eĭ aveaŭ semne între eĭ. Pretorianĭ se schimbaŭ pe rând. Uniĭ apăraŭ stindardul şi alţiĭ corpul luĭ Traian. Vigiliatoriĭ se aflaŭ împărţiţĭ pe la Vigiliĭ câte patru şi ast-fel ca să nu vegheḑe nóptea de cât de

treĭ orĭ, tibicinu (flautist) ca vigiliator se trimetea, împreună cu cornacĭ.

Veghetorĭ se preumblaŭ în prejur şi raportaŭ aceia ce se întîmpla. Eĭ se numea circuitorĭ. Insemnaŭ în condicĭ că vigiile de şi sunt în pace asemenea şi gardele pe care militariĭ se schimbă pe rând. Se alegea din fie care centuriă câte patru călărĭ şi patru pedestri, călăriĭ veghează peste val. Numele lor se înscria şi se aducea numaĭ de cât astfel ca militariĭ să facă vigiile şi să nu lipséscă. Chemaŭ tot-d'uă-dată de tibicinĭ şi prin tibicinĭ îĭ trimitea. Pe ripa Draveĭ se vedea întărirĭ pînă la castel, chiverile de aramă se legaŭ şi de gât, fuseră înlocuite cu păláriĭ de pele numite *Panoniu*, pentru uşurinţă. Clamys era un vestmint larg cusut cu nodurĭ ce îl purta pe umerĭ încă din timpul luĭ Nomasagul, vestmint scurt, ce strângea peptul el represínta resbelul precum toga represinta pacea. Vestimentul militar de la mijloc pînă la genuchie se întindea. Aceste haine se numeaŭ maĭ înainte bracie. Italiciĭ o numeaŭ bragere. Spaniĭ: Zaraguelles; încălţămintea militară era strânsă cu curele cilindrice bine întórse în formă de obiele. Semispata un fel de sabie maĭ mică coifuĭ de aramă al veteranilor avea şi câte un lănţişor şi florĭ, dupe fapte însemnate ce făcea. Eĭ purtaŭ scris pe arme numele cohorti şi al centuriĭ de unde făcea parte.

Scafa era o mică navă ce purta provisiĭ la soldaţi pe rêu. Danubiul cel maĭ mare riŭ al Europiĭ, primesce în sînul seŭ rîurĭ micĭ, se varsă în marea Négră prin cincĭ gurĭ care pot fi socotite şapte. Plin ḑice că isvorasce din vĕrful munteluĭ Arnobeĭ din Germania în faţa cetăţiĭ Bauricĭ a Galiĭ (cartea 4 cap. 12.) El isvorasce din nisce isvóre aprópe de Vila cea maĭ cunoscută care se numesce patria luĭ *Dones-Chingen.* La început lîngă isvor este mic. Se face navigabil. Trece prin numeróse ginte, mărit cu ape; trece prin Thracia şi cade în Pontul Eussin.

Imaginea rîuluĭ pe columnă dupe tradiţiile tîmpuluĭ, este curonată cu papură, avînd pe rîpĭ o mare cantitate de plante; braţul cel drept îl are către oriinte. In contra îşĭ duce cursul. Dupe ce udă iliricul, primesce în sînuĭ Drava şi Suva.

Armata română plécă din castre din cetate, aprópe de Istru (Dunăre). Urmată de stindarde. Militariĭ păsesc câte unul, sub căscĭ, îmbrăcaţĭ cu agraphe, un fel de vestmint cu copcă, cu scud şi cu săbiĭ, armaţĭ, purtând lâncĭ în vîrful cărora pórtă un sac plin cu pâne coptă de doă orĭ, caş şi carne, un vas de apă saŭ de vin. Pînea bucelată întórsă în forma unuĭ corn. Popolul de jos din Italia o chiamă *ciambeta, jimbla.* Scutele aŭ forma lungă şi pătrată. Diferă de paveḑe, materia coifuluĭ de aramă.

Puntea de lemn peste Istru pentru trecerea militarilor, era făcută pe nave plutitóre legate una de alta. Stegariĭ, şi pedestriĭ aveaŭ arme uşóre şi căsci acoperite cu pieĭ de leŭ pentru spaima enimicilor. pielea atărna de la git pînă la umerĭ. Pe stindardele de unire se arăta o mână intimă aşeḑată pe o corónă de laur pe o lance lungă, înconjurată de ornamente care arătaŭ timpul de pace. Acvila la Romanĭ era ceia ce este maĭ onorat şi maĭ onest Ea plutea pe lumea întrégă. Acela care o purta se numea Acvilifer. Ea era pusă pe o lance lungă. Odată era de argint. Mariŭ a decretat în al doilea consulat acvila legionarilor românĭ, de şi Perşiĭ aŭ avut'o mult maĭ naintea Romanilor, de aur cu aripele intinse. O legiune cu ḑece cohorţi mergea numaĭ cu o acvilă. O legiune complectă avea una sută miĭ pedestri; treĭ sute doă ḑeci şi şase călărĭ; pe recruţĭ dupe ceĭ însemna cu punturi de pictură pe piele, îĭ înscria în matricol şi îĭ punea de jura`pe maiestatea imperială, pe religia christiană cea admisă, pe Dumneḑeŭ, pe Christ, pe spiritul sânt şi pe Cesar. Acesta era jurământul militar.

Stegariĭ purtaŭ şi phanar cu care se lumina calea. Semnalul cel adevĕrat era acvila legiuneĭ. Prefectul pretoruluĭ în mantie şi cu o sabie ţine în stânga petiţiile rugătorilor saŭ o tablă a militarilor care trec. Stă în loc şi arată centurianilor la

fie care în parte ce să facă şi unde să méargă. Imaginariĭ saŭ purtătoriĭ de imaginĭ pórtă imaginele ḑeilor, cesaruluĭ, şi ale comandanţilor ceĭ maĭ însemnaţĭ. Semnalul invingereĭ era o vergură ţinînd în mână o corónă de laur, şeḑînd pe un glob rotund. Il purtaŭ în rîndurile de bătaie ca un semn de ferice. Pe pod trecea militariĭ la ceĭ altă rîpă. La acea margine sta tribunul; nimic nu coperea capul militarilor pe cât timp eĭ se aflaŭ în castre, de cât casca: dar puţin timp. Câte o dată chiar în bătaia eĭ o aruncaŭ şi luptaŭ cu capul nud. Lăncile aveaŭ vîrfuri late. Liticiniĭ (trîmbiţaşĭ) purtaŭ câte o trîmbiţă care se întorcea în acelaş cerc. Acesti liticinĭ daŭ semnalul armateĭ să stea saŭ să inainteḑe saŭ să se inturne, saŭ să urmeḑe pe fugarĭ. Trimbiţaşiĭ şi cornaciĭ eraŭ ornamentul legiuniĭ şi la luptă şi la inturnare. Lăncieriĭ luĭ Traian purtaŭ lăncĭ lungĭ cu vîrfurile de aramă. Caiĭ armateĭ ce eraŭ pentru ceĭ dintâiŭ generalĭ şi care inconjuraŭ pe Traian August, eraŭ înfrînaţĭ, cu şelĭ şi ţinuţĭ de militarĭ. Şelele lor eraŭ ornate cu mătase, cu aur, şi cu argint, frîne scărĭ, potcóve.

O tribună se rădica pe rîpa ceĭ altă, pe pământul Iasigilor. Traian se urcă pe tribună şi acolo înconjurat de Lusius prefectul legiuniĭ şi al pretoruluĭ şi cel ântâiŭ general care se consilia cu imperatorul în afacerile lupteĭ, cu Sura amicul seŭ intim. Massiam Levian; opt legionarĭ, şi preoţĭ. Pre-

oţiĭ eraŭ îmbrăcaţĭ în mantale de purpură, stând faţă în consiliŭ. Securea de aramă pentru tăierea victimiĭ o purta popa în semn de sacrificiŭ; când era săl facă, şedea lângă Traian maĭ mulţĭ ducĭ. Tribuna era îmbrăcată în stofe de purpură care declina şi într'o parte şi într'alta. Caiĭ cesareluĭ ornaţĭ cu şele de stofe, cu frine, cu curele de la pept pînă sub códă strălucind sub aŭr, îĭ ţineaŭ şerbiĭ. Eraŭ doă stindarde, unul de aur cu petre preţióse care era purtat înaintea Cesareluĭ. Tóte cele alte stindarde i se închinaŭ când el trecea. Stindardul senatuluĭ ce era de argint, al împeratuluĭ de aur, al floteĭ de plumb, preoţiĭ treceaŭ în vestmintaţĭ dupe datina gabinuluĭ, Iunoneĭ. Eĭ asistaŭ la cermonia sacrificelor, cântă hymnĭ. Unul incins cu iunone (un fel de vestmint preoţesc la templu alb; lat şi lung, îl acoperă de sus pînă jos. Un vas de aramă saŭ de argint, saŭ de aur, plin cu florĭ şi fructe fórte părguite spre sacrificiul ḑeilor. Espediţia începuse când fructele începură a părgui. Vasul care conţinea apa curată şi care se făcea numaĭ pentru sacrifice se aruncase peste ceĭ din prejur, pentru espiarea crimelor. Popa care este ministru celor sacre, nud jumătate şi încins lega victimele la altar şi le tăia. Limul, un vestmint de care se serveaŭ popiĭ când tăiaŭ victime, se întindea de la brîŭ pînă la fluerul piciórelor. Un copil Camillin servă în sacrificiŭ,

ƒiind în drépta un vas din care turna vin în paharul împeratoruluĭ care sacrifica. Ceĭ vechĭ numeaŭ camili pe serviĭ şi servile tinere, îĭ lua din fie care curie pe ceĭ nobilĭ, iĭ aduceaŭ din grecia; când sacrificele eraŭ împodobite cu coróne şi rubane. Eĭ căntaŭ în tempul sacrificelor. Pretoriul tabernacoluluĭ era îmbrăcat în vestminte de lână albă pînă la picióre, cu capul acoperit, asupra altaruluĭ construit de piatră, în vederea celuĭ care sacrifică, asupra foculuĭ aprins, se punea flori şi fructe pentru ḑeĭ pe altar, vărsa dîn pahar vin saŭ sângele victimeĭ sacrificate.

Potirul era vasul în care se vărsa sângele victimiĭ pe altar. Sacrificiul se făcea din scrófe, din oĭ ş' din taurĭ, se făcea deatâtea orĭ de câte orĭ se facea revista militară.

Popa ţinea cu drépta córnele tauruluĭ. Victimariĭ care sacrificaŭ, care jertfeaŭ. servĭ aĭ preotuluĭ legaŭ victemele, preparaŭ apa şi cele alte necesare pentru cele sacre. Acvila, stindardul saŭ alte semne ale armateĭ se aduceaŭ şi se înfigeaŭ în pămînt pe când se făcea sacrificele. Musicanţiĭ cu trimbiţĭ, cu fluère, sunaŭ în timpul sacrificelor. Tuba era un instrument de aramă saŭ de argint. Tuba se chema cea dréptă bucima, cea care era încovoiată. Liticiniĭ căntaŭ cu litiĭ musică în forma bastonuluĭ, eĭ se numea *buciniatorĭ.* Litia şi bucina (buciumul) eraŭ de aramă şi încolăcită.

Traian vorbesce către militarĭ dupe tribună înconjurat de tribunĭ şi de prefecţĭ. El îndemna pe ostaşĭ ca să pórte resbelul cu bărbăţie, fiind faţă şi stindardele legiunelor şi ale cohorţilor. Inbrăcămintea Cesareluĭ era o mantie lungă şi lată ce o purta peste şa cu o cincă ţĕrănéscă, dar de o stofă preciósă· Sabia sa, al căriĭ căpătâiŭ ornat cu ivoriŭ şi aur şi petre preciόse, întindînd mâna dréptă la militarĭ le vorbea. La stânga sa avea o carte. Acésta conţinea rugăciunele şi rithul religios.

Militariĭ îmbrăcaţĭ cu ḑa, cu căscĭ, cu scute, eraŭ aflaţĭ în adunarea principeluĭ unde eraŭ supuşĭ şi fórte plecaţĭ către August. Zaoa era de fer. Ostaşiĭ din ordin se puseră să taie trunchiĭ ceĭ marĭ aĭ arborilor care nu cunoscuseră încă toporul, pentru facerea castrelor. Dar sesurea era un instrument de aramă saŭ de fer. Numele vine de la vorba latină sevare. Amazônele purtaŭ secure dupe Plin. art. 7 cap. 56.

Petre şi alte materiĭ pentru construire se cara de militarĭ, pentru construirea castrelor. Asemenea se transportaŭ şi nisip, var.

Podul de lemn lângă rîul cel aprópe de castru era întărit cu luntriĭ pe unde căta să umble pentru transportul provisiilor armateĭ. Arhitectonul Apolodor din Damasc arăta şerbilor lucrările ce aŭ să facă. Eĭ legaŭ punţĭ de punţĭ unite prin fer.

Veniră nisce deputaţĭ de la Dacila la Traian, eĭ a-

duseră un burete fórte mare pe care era scris în limba latină, că Burii şi ceì alţĭ aliaţĭ îl rugaŭ să se întórcă şi de a le da pacea. Traian rîse de simplitatea lor. Şi plécă înainte, lăsând liberĭ pe deputaţĭ a se duce unde vor voĭ. Cu Decebal eraŭ în acéstă primă espediţie, Buriĭ ce locuiaŭ munţĭ vîrfurile începând de la Olt pînă la marginele Daciĭ, Bessiĭ, viţă sălbatică, sarmaţiĭ ce locuiaŭ părţile de la Pont şi de la Don. La hotarele Daciĭ. populaţie schythă ce locuiesce astăḑĭ chiar aceleaşĭ terîme, cu acele datine şi chipurĭ precum le descrie Ovid în tristele sale, când fuse esilat la sarmaţĭ aprópe de Dunăre şi de Pont: cu pĕrul roşu. Tipul ce se află chiar astăḑĭ între lipoveniĭ. Şi care cată să fie ruşiĭ, Poloniĭ şi alte populaţiunĭ scythice. Acestĭ sarmaţĭ eraŭ un popol viteaḑ. Imbrăcat în cojóce, cu bărbĭ şi plete lungĭ. Cu chimir de piele, cu ciórecĭ, cu cămăşĭ scurte. Herodot şi Hipocrat sunt ceĭ dintâiŭ care vorbesc de sarmaţi, că sunt scythi. Se crede că se trăgeaŭ din amazóne, de unde şi femeile lor sarmate mergeaŭ în bătaie. La dacĭ eraŭ şi femeĭ cu capiĭ armatelor. Eĭ trecură Donul, bătură pe scoloţĭ şi coloniĭ grecĭ din Pont. Dar îĭ învinse Mitridat. În timpul luĭ August sarmaţiĭ veniră pînă la gurile Dunăreĭ pe Rocsolanĭ, îĭ aveaŭ supuşĭ, şi locuiaŭ între Dunăre şi Don. In 120 sub Adrian, Roscolaniĭ fuseră goniţĭ din Mesia, şi dispar sub Gothĭ. Iasigiĭ o se-

minție a sarmaților, trecu carpații în întâiul veăc al ereĭ nóstre, și se așeḑară pe luncile stropite de Dunăre și Teissa, (în Banat). Se alia cu veciniĭ lor Guadiĭ, iaŭ parte la resbelul contra Marcomanilor, devastă Panonia. Aceștĭ iasigĭ se aliară cu Traian contra Dacilor.

Prefecțiĭ și tribuniĭ discută despre facerea castrelor și despre atacurile ce voiesc 'a da. Locașul luĭ Traian se numea și tabernacolul. Pórta pretoriă era la locașul cestelluĭ.

Prestorianiĭ aleșĭ pentru garda suveranuluĭ, se culcaŭ înaintea săliĭ pretoruluĭ; Eĭ eraŭ încinșĭ cu chincĭ de picle avênd nisce semne veḑătóre pe umerul drept și cel stîng. Brațul cel stâng avea semne prin care atesta pasul către împăratul. Traian August trimite câțĭ va militarĭ, armațĭ ușor ca iscoditorĭ în hotarele Dacilor să afle despre starea lor. Apoĭ ordonă a se termina a doa punte de iemn peste un rîŭ care este cel maĭ aprópe de castre. Calea ce duce de la pórta castrelor pînă la rîŭ, pentru scóterea apeĭ, unde ostașiĭ se adapă, este plină de militarĭ. Alțĭ militarĭ taie lemne din pădurile vecine, alțiĭ transport lemnele, fac ḑidurĭ. O atreia punte de lemn se rădică pe rîŭ. Pentru serviciul castrelor. Traian Augustul gîndesce la fie care întărire a castrelor cum trebuie făcută. Unde era rěŭ făcut punea învita pe soldațĭ să desfacă, să facă alt-fel.

Pretorianiĭ staŭ în jurul cesareluĭ. Unul din eĭ avea degetul rădicat în semn de credinţă. Spioniĭ trimişĭ aduc doĭ dacĭ, la Cesar, legaţĭ cu mânele la spate. Sunt turmentaţĭ ca să spue ce eĭ sciŭ despre Dacĭ. Daciĭ nu spun.

A cincea punte maĭ mare de cât tóte, aprópe de castre, unde sta prefectul saŭ arhitectul ţiind un baston în mână, sforţând pe serbi la lucru, pe când ceĭ alţĭ cară lemne şi alte obiecte. Care este acest rîŭ? Istrul nu póte fi căcĭ este fórte adînc şi nu se póte înfige lemne, cată să fie Tissa. Traian grăbea lucrările pentru terminarea castrelor.

Prin pórta pretoriană a cas relor plec treĭ legiunĭ de pedestri şi câte o aripă de călărĭ, ca să lovéscă enimicul. Pretorianiĭ la pórta împăratuluĭ ardicaŭ degetele în sus arătând că sunt de credinţă, jurînd dupe datine cum făceaŭ de câte orĭ o armată pleca la bătalie. Treceaŭ pe puntea de lemn aprópe de pórta castrelor, pedestrĭ şi călărĭ, trec rîul şi se duc în luncile enimicilor unde începe îndată lupta. Călăriĭ armaţĭ, purtaŭ moţurĭ pe căscĭ, şi códe de Ipopotamĭ saŭ de struc. Pedestri eraŭ greŭ armaţĭ, cu ḑa de fer, cu căscĭ, şi în bătalie păreaŭ ca un mur de fer. Se băteaŭ nu numaĭ cu săgeţile de departe; dar şi de aprópe cu lăncile. Stegariĭ purtaŭ acvila semnul uneĭ legiunĭ, prima legiune era adusă de Traian dupe malurile Rhinuluĭ.

Era o pădure în care se ascundeaŭ Daciĭ şi spionaŭ Romaniĭ urmele lor. Traian dete ordin se o abată. Semnul legiuneĭ adoa era acvila cu corónă de laur, semnul legiuneĭ atreia era asemenea o acvilă o corónă de laur; însă diferă, căci întâia legiune era fără niciĭ un ornament, a doa cu corónă de laur şi încununată cu frunḑe; iar cea de a treia numaĭ cu coróna de laur.

Se dete o bătălie cruntă între Românĭ şi Dacĭ, unde combat multe óre. Româniĭ se apără şi atacă cu bărbăţia inimiĭ. Călărimea vine în ajutorul luĭ Traian, dupe dorinţa sa. Lusiŭ Maurul cu mauriĭ seĭ decidă de învingere Din neferice când lupta se precurmă se vĕḑu o învingere sângerósă, şi crudă. Daciĭ perdură multă lume. Avură mulţĭ rănițĭ şi mulţĭ prinşĭ.

In acéstă bătălie se aflaŭ treĭ legiunĭ Române, fie care de câte şase miĭ indiviḑĭ, adică 18300 pedestri, şi 1878 călărĭ, afară de trupele ajutătóre de la aliaţiĭ Romanilor ce combăteaŭ contra Dacilor pe delăturĭ. Puteaŭ să fie bătuţĭ Romanii, daca nu se întîmpla ca se apuie sórele şi să resfrângă raḑele tocmaĭ în ochiĭ dacilor pe când Românĭ aveaŭ umbră înaintea ochilor. Ast-fel că daciĭ nu maĭ putură a combate, căcĭ nu maĭ vedea, în tabăra Românilor. Işĭ imaginară cu Iupiter a venit în ajutorul Românilor şi contra Dacilor. Că Iupiter apăru în aer, că avea drépta în-

tinsă către aripa Romanilor, şi ca un ajutor mâna stângă o ascundea şi arată faţa cruntă şi mănióśă întorsă către Daci, pe columna luĭ Traian. Se vede în aer sórele saŭ Iupiter ţiind ochiĭ în armata Dacilor, ca cum voiesce aĭ orbi, pe când pe aripa Românilor o favorisă cu o lumină întórsă de la Dacĭ. Efectul natural este cunoscut, este sórele ce apune şi orbesce o armată care are ochiĭ în sóre. Daciĭ în tradiţiile lor esplică alt-fel acest phenomen. Semnele Dacilor în resbel era laborul şi draconiĭ saŭ draciĭ, saŭ balauriĭ cu códă lungă şi cu doă aripe peste corp semănând maĭ mult cu pescele de cât cu draconul. Daciĭ în acéstă luptă se serviră cu coifurĭ, săbiĭ şi arcurĭ, cu tunicĭ peste care purtaŭ alt vestmint lung de la umere pînă la genuchiŭ, ca rasele monahilor ce purtaŭ pe d'asupra, şi pe care italiciĭ o numeaŭ *paticutic*, spaniĭ, scapularia. A Dacilor era ceva maĭ scurtă şi maĭ largă: (glugă.) Romaniĭ se serveaŭ în bătaie cu vestminte uşóre.

In urma acestiĭ bătăliĭ se rădică din bătaie un june dac, mort, de o frumuseţe rară, ingenios şi frumos, ḑice Moreliŭ. El căḑu luptînduse cu bărbăţie contra Romanilor. Cadavrul se rădică din bătaie, şi fuse transportat în castrele dace, fu dus cu fórte mare paradă la înmormîntare. Traian Augustul ce era faţă înpreună cu Lusiu prefectul la acéstă luptă dupe invingere, intrară în castrele da-

cice, le ocupară apoĭ le dărămară pînă la pămînt. Pe vîrful munţilor se rădicaŭ stindardele Dacilor Labarul şi Draconele, şi tot-d'o-dată reparaŭ castrele străpunse de armele enemicilor lor. Daciĭ ce rămăseseră fug şi se ascund în pădurile munţilor. Românĭ voioşĭ de învingerea lor, se duc să persecute pe Dacĭ. Trec rîul Tibiscul care udă Dacia centrală, eĭ găsesc vadurĭ, se desbrac de vestminte, de arme, şi opresc numaĭ scutul pe care îl ţinea cu o mână, ast-fel ajunseră la cel alt mal al rîuluĭ. Stegariĭ purtaŭ steagurile pe umerĭ dupe cum se vĕd pe columnă.

Traiain Augustul în faţa pretorianilor şi stegarilor, primesce pe deputaţiĭ Dacilor. Dar eĭ nu dobîndiră nimic de la Traian, de cât resbelul, arătîndule în mâna stângă o armă ca un semn de furóre şi de resbel.

Daciĭ încălecaŭ pe golul spateluĭ caluluĭ, fără şea, fără nimic, ne avînd calul de cât un căpăstru în gură.

Daciĭ dintr'o cetate vecină trimit deputaţĭ la Traian spre a cere pace. Unul din eĭ purta o corónă de laurĭ. Eĭ mărtureaŭ că nu aŭ luat parte la luptă. Şi cercaŭ condiţiĭ egale, fără a da cetatea. Să fie lăsaţĭ în pace. Cesar nu le primesce propunerea. Eĭ se retrag. Cesar le arată mâna cu care ţinea o salcie, semn de resbel.

Acestĭ dacĭ din cetate căḑuţĭ la cea maĭ adîncă desperare, omóră tóte turmele ca să nu rămâie viĭ la enemicĭ, şi conduşĭ maĭ mult de patimă de cât de raţiune, se bat cu Romaniĭ. Eĭ cad într'un mod glorios, luptânduse pentru patrie. Cetatea luată şi aprinsă, se cruţă femeile şi copiĭ pe care Romaniĭ îĭ iaŭ şi îĭ duc în captivitate cu multă gingăşie.

Cavaleria dacilor era prinsă de armata luĭ Traian. Ea caută să scape prin fugă trecând rîul Tibiscul care intr'o parte este adînc. Mulţĭ se îneacă iar alţiĭ trec de ceia parte a rîuluĭ. Draconariĭ cu balauriĭ care aŭ remas, cu doă stindarde, conduc rămăşiţele armatiĭ dacilor prin locurĭ aspre şi muntóse.

Călăriĭ sarmaţilor, minunată cavalerie, vin în ajutorul Dacilor. Caiĭ lor sunt cu totul învestmîntaţĭ în solḑĭ şi eĭ încuirase de solḑĭ. Sarmaţia este o regie a Europeĭ întinḑinduse pînă la oceanul Boreal, şi care coprinde astăḑĭ provinciile: Polonia, Prusia, Rusia, Livonia, Lituania, Moscova.

Decebal regele Dacilor strânge armatele sale, şi le măresce cu recruţĭ şi cu călărimea sarmaţilor. El inpresură o cetate ocupată de romanĭ, sperînd să o ia înapoĭ, avînd de gînd se-ĭ constrângă prin fóme. Eĭ se apără dupe murĭ. Daciĭ arunc cu săgeţĭ în Romanĭ, Romaniĭ aruncă cu petre şi ucid

pe Daci, înpresurarea se amână. Romanii se apără cu cerbicie.

Dar dacii iar înpresóră murii cetăţii cu mahime de resbel, pe când Romănii fac să ploă săgeţi asupra lor, ca se-i opréscă d'a se apropia de muri, vîrful acestor mahini era de aramă. Turnurile unde se apăraŭ luptătorii eraŭ tari. Ea se chiamă Aries, adică berbec. Traian èra de faţă la înpresurarea cetăţii, el ordonă să se aducă provisii luptătorilor. El intră nóptea în cetatea înconjurată. Traian îi privea voios, le ḑise să fie cu curagiŭ, lăsândule provisii multe şi mai trimiţînd să aducă şi altele de peste Dunăre. Apoi dete ordin ostaşilor să se arunce în nópte, ca să combată nóptea armatele cele noi sarmatice care vin în ajutorul Dacilor adăogândule că este mai greŭ a învinge puterile unite. Se chiamă prinşi daci de români să vie în ajutorul contra sarmaţilor. Un arc de triumph la pórta era construit în onórea luĭ Traian pe malul rîuluĭ unde se coboră din Navă asupra arculuĭ desemnat ḑeul Marz, ca să încredinţeḑe pe soldaţi că bătălia era căstigată chiar de ar veni ḑei nemulţumiţi în ajutorul Dacilor. Traian aduce arme şi provisii. Scóte trupele din cetăţi prin luncile enimicilor, împarte trupele de călări şi de pedestri; înainteaḑă fără steaguri să atace pe enimici pe neasteptate, lăsând legionari pentru garda cetăţii. El comandă singur o armată ce se formeaḑă

din trupe romane şi ausiliarĭ, germanĭ federaţĭ şi tributarĭ Romanilor, şi alte popóre amice. Sălbaticiĭ germanĭ însoceaŭ pe Romanĭ, nuḑĭ, fără arme, cu măciucĭ cu nodurĭ.

Traian comanda cavaleria, merge nóptea cu cea maĭ mare tăcere şi iuţeală; coprinde şi bate pe dacĭ înainte de revărsarea ḑorilor. Eĭ făcură 20,000 de paşi în cinci ore. Putea face 25,000, în cinci óre cu pas mare. Lupta începe; este teribilă, sarmaţiĭ se bat ca vitejĭ; însă spaima îĭ apucă repede în acea nópte unde tot le părea infioros şi teribil. Eĭ strigă la cer şi fug, ceĭ mulţĭ; alţiĭ maĭ bravĭ rămân şi luptă încă, preferând să móră de cât să fugă. Pe columnă se věd răvěrsânduse ḑorile şi fugind sarmaţiĭ, o figură graciósă de ḑee, apare ţiind un vel de aur cu amîndoă mânile rădicate asupra capuluĭ. Traian a rădicat un templu ḑeiĭ Dianiĭ saŭ Auroreĭ pe locul unde s'a făcut bătaia creḑîndŭ că acéstă ḑee a ajutat pe Românĭ.

În atreia lovire mulţĭ dacĭ şi sarmaţĭ călăreţĭ aŭ cuḑut. In acéstă bătaie Daciĭ sub Diege fratele luĭ Decebal se bat cu ciomege. Româniĭ căstigă încă. Un spectacol dureros se presintă. Părinţiĭ, băttâni nume ce purtaŭ pe umerĭ copiĭ, de frica soldaţilor romanĭ, fugeaŭ în pădurĭ se-şĭ scape viaţa. Săraci şi pileaţĭ avuţĭ şi ruinaţĭ. Imbrăcămintea femeilor dace era dintr'o tunică cu mânecĭ, cu o cămaşă

lungă pînă la călcăĭ; cu o haină asemenea ca toga (mantaoa română) la cap o legătură de lînă care era înodată cu funde şi cădea pînă pe umerĭ.

Maĭ mulţĭ dacĭ se închinară şi aflară viaţă de la Traian, de şi el nu era mulţumit de eĭ, căcĭ vedea întrînşiĭ o ingratitudine, o nestatornicie şi o credinţă îndoiósă, caracterul ce se păstează şi astădĭ.

Aŭ fost mulţĭ fórte mulţĭ romanĭ rănițĭ în batalia cea cruntă, pe rănițĭ iaŭ dus într'un loc sigur şi s'aŭ chemat hirurgĭ; dar nu se ajungea materie pentru legatul ranelor. Atuncĭ Traian, dete vestmintul seŭ propriŭ a fi sfăşiat spre a lega ranele. Traian laudă dupe tribună curagiul Romanilor, şi le mulţumesce. Se fac captivĭ dacĭ. Cesar împarte premiĭ la ceĭ maĭ bravĭ. Fie care, dupe ce-ia premiul, sărută mâna Cesaruluĭ şi pleacă.

Femeile dace îşĭ resbună cu crudime asupra Romanilor captivĭ. Ele le ard capul cu făcliĭ, îĭ pun pe crucĭ, îĭ taie bucăţĭ, dupe torturĭ teribile.

Traian duce din noŭ în bătaie armata. El nu vedea încă pe Dacĭ învinşĭ. Torturele femeilor îl insultară. Intre steagurile cu *acvila* şi *concordia* se purta de un stegar o statuă de berbec, acéstă statuă se arăta prea rar, era un semn de bătalie teribilă şi destructóre, Traian dă ordin să arate berbecul enimicilor. Traian ocupă castrele părăsite de dacĭ, şi pleca înainte cu armata.

O luptă se începe din noŭ. Traian vorbesce către militarĭ. Primesce pe deputaţiĭ dacĭ; dar deputaţiĭ nu dobândesc nimic. Inainte de a se lovi cu Daciĭ, Traian sacrifică la ḑeĭ; chiar el sacrifică cu capul acoperit vărsând vin şi sângele victimeĭ sacrificate pe altar in flacăre. Dupe sacrificiŭ Cesar indeamnă pe ostaşi, dupe tribună, să se bată cu vitejie contra enimicilor, învingînduĭ într'o singură luptă.

Traian ordonă a trece călărimea peste Tibiscus, pe puntea de lemn. Daciĭ ce eraŭ în faţa punţilor, ne cuteḑînd a opri pe românĭ, se retrag spre munţĭ. Un cap al Dacilor se presintă la Traian şi cere gracia sa, în faţa prefecţilor, tribunilor şi pretorianilor, i se dă. Traian cobóră în armată. Aripa călărilor germanĭ s'aŭ aliat cu Romaniĭ. Caiĭ lor nu aveaŭ nicĭ frîne, nicĭ un vel de coperemînt. Pedestrimea Romanilor, călărimea streinilor, lovind trupele Dacilor, acestia fugeaŭ în pădurĭ. Traian înainteaḑă cu armata, deputaţiĭ dacilor ca rugătorĭ vin la Cesar. Eĭ cer pace. Cesar îĭ primesce bine, dar nu se face pacea.

Triariĭ ostaşiĭ ceĭ maĭ tarĭ şeḑînd cât va timp eraŭ odihniţĭ. Eĭ înaintaŭ când armata era în pericol. Eĭ eraŭ greŭ armaţĭ; cu alte arme de cât ceĭ alţĭ soldaţĭ romanĭ; Eĭ înainteaḑă. Aripa prăstiaşilor, auxiliarĭ germanĭ se unesce cu Romaniĭ. O altă aripă armată uşor saŭ maĭ bine ne armaţĭ,

nuḑĭ, cu ciomege nodoróse eraŭ aşeḑaţĭ prin aripe, eĭ începeaŭ bătalia. Fie care avea câte un scutier, şi când cădea stăpânul, îĭ lua locul şerbul. Ea se numea armata nemuritóre. Dacii se băteaŭ acum numaĭ cu săbiĭ şi cu ciomege. Ne putînd face atac mare. De aceia se servea de mahinĭ.

Traian are victoria, el rădică castre noĭ maĭ aprópe de castrele enimice, el primesce câţĭ va dacĭ. Vine un general dac la Cesarul; dar Traian apucând sabia de vĕrf cu amăndoă mănele, declară resbel şi mórte.

Auḑind că Daciĭ ţin curse prin pădure, Traian trimite o ceată de săgetătorĭ să se aşeḑe într'un loc. Eĭ se duc şi surprind pe Dacĭ. Cesar înpresóră castelul Dacilor' cel maĭ aprópe. Daciĭ vin în ajutorul cetăţiĭ ceĭ tarĭ. Romaniĭ li se opun. Daciĭ sunt învinşĭ dupe o luptă crudă. Duc luĭ Traian şi presint capetele celor maĭ însemnaţĭ din dacĭ.

Remăşiţele armateĭ daciĭ dispărură, cetatea şi reşedinţa luĭ Decebal fuse luată. Traian discută cu tribuniĭ şi cu prefecţiĭ despre condiţiile păciĭ. Decebal primea orĭ ce condiţie. Dar când vĕḑu că Traian, pe lângă alte lucrurĭ, impuse condiţia să recunóscă pe amiciĭ romanilor ca amicĭ aĭ seĭ şi pe enemicĭ asemenea, se desperă.

Pacea ce face cu acele condiţiĭ ca regele Decebal să dea armele, instrumentele de resbel, fugariĭ, se libere pe romaniĭ captivĭ, să strice cetăţile şi

să desființeḑe garnisónele, să dea vecinilor pămînturile luate cu putere. Decebal fără voie și gemînd, aprobă prin deputațĭ pileațĭ; apoĭ cu genuchele plecate adóră pe Traian care ședea pe tribună în fața prefecților și tribunilor. Regionariĭ saŭ ceĭ dintâiŭ boerĭ aĭ Dacilor însocesc pe Decebal, se plécă la pămînt înaintea luĭ Traian arătânduĭ supunere, stindardele dacilor se înclină la ale Romanilor trecând pe sub ele. Condițiile tractatuluĭ de pace se înplinesc. Daciĭ se retrag din țărînă cu totĭ aĭ lor, Traian aduce legiunea 13 din Panonia. O așadă în Dacia cu garnisonă. Maĭ adaogă și pe a șasea legiune. Ordonă romanilor să se pórte bine cu pămînteniĭ, prăḑile de la Daci și de la sarmațĭ se înșirară pe arborĭ pe locul învingereĭ. In prima pradă se vedea steagurĭ, mantale, lâncĭ, săgețĭ și alte arme dace;

Traian se întórce la Roma. El este primit în aclamațiĭ pînă la gura Tibruluĭ unde tótă Roma îĭ ese înainte, intră în capitală cu triumphŭ, trimisul luĭ Traian să spuie senatuluĭ învingerea, intrînd în senat, abia putu pronunța victoria și muri. Traian primesce numele de dacic și de sarmațic.

Dupe cât va timp vinescire la Roma că Decebal regele Daciĭ nu urmeaḑă condițiile păciĭ, că este în rebelie, fabrică arme, primesce fugarĭ, restaură cetățile surpate, chiamă pe națiile vecine la resbel, asuprind pe aceĭ care nu vor să ia parte, și a călcat pe veciniĭ

iasigi. In urma acestor sciri senatul declară pe Decebal trădător, şi Cesar declară resbelul. Traian plécă prin Adriatica, Iliria. Trece armata prin Alpi. Preoţii gabini însocesc armata. Călărimea mergea înaintea pedestrimei cu laborul. El are cu dînsul o legiune de spani, cu mantale lungi şi plete lungi, a cărora bravură era proverbială în poporul Italii. Iasigii şi alte ginte vecine eşiră înaintea lui Traian, ei veneaŭ se-l gratuleḑe şi să se plângă de multele suferinţe încercate de la Decebal căci a preferat mai mult amicia Romanilor de cât a lui. Cerînd resbunare, şi declarând că aŭ să ia parte la resbel şi să aducă armatelor provisii. Femeile şi copii iasigilor vin la Traian cerând misericordia lui. Cesar promite că va pune regulă.

Iasigii aduc provisiuni. Cesar face sacrificii ḑeilor. Intr'o cetate mare şi cea mai tare din ale Dacii, Ḑecebal trimise o garnisónă Acolo era să se priméscă ori ce dac fugărit.

Armata lui Traian atacă mai multe punturi întărite. Conduita romanilor este crudă cu învinşii lor. Dacii se opun cu mare bărbăţie; Romanii prin numărul lor, parvin să ocupe dealurile, şi construesc statii sigure. Dacii se bat cu săbii îndoite. O parte din romani se bat, alta lucreaḑă la întăriri, alta gonesce pe ḑaci cu putere din întăriturile lor. Traian Augustul comandă pe veterani, înbrăcaţi cu ḑa, cu coifuri, cu trei stîndarde, doi acviliari. Nu

maĭ doă legiunĭ de românĭ eraŭ atuncĭ în acest resbel aduse de Traian în Dacia, cele alte streine. Adrian era astă dată venit cu Cesarul şi comanda o parte de ostire.

Se rădică podul luĭ Traian pe Dunăre. El a făcut maĭ multe monumente de cât orĭ ce alt împerator. Podul dupe Dunăre era o lucrare colosală. Adrian îl strică spre a opri pe barbarĭ a trece în Moesia. El rădică Marcianopolu dupe numele Soroseĭ, Nicopoli în Thracia; Traianopoli în Dacia; în sarmaţia fondă doă cetăţĭ în memoria celor doă nspediţiĭ. In Roma *forul*, *Palatiul*, biblioteca, Porticul; un port la gura Tibruluĭ; un pod pe Tag în Spania care pod pórtă numele luĭ; a făcut căĭ fórte întinse. Decebal trimite deputaţĭ dacĭ şi sarmaţĭ la Cesar să puie condiţiĭ de pace, Cesar nu-ĭĭ primesce, respundînd că acel rege îşĭ călcase jurămîntul.

Uniĭ scriitorĭ aŭ pretins că podul făcut de Traian fuse făcut pentru trecerea armatelor în Dacia. Dupe indicările dupe columnă se vede din contra alte posiţiĭ ale podurilor de trecere: podurĭ pe vase Atât la întâia espediţie cât şi la adoa, aceiaşĭ disposiţie. Dupe columnă trecerea principală a armatelor pare să fi fost în amăndoă espediţiile tot pe lângă Alba grécă în Iasigia unde Dacia era despărţită de Tibiscus. Unde pămîntul era al amicilor Romanilor. Şi unde făcură castrele şi podurĭ cincĭ

pe Tibiscu, și de unde înaintară armatele în contra Dacilor. La a doa espediție vedem că Traian, trece Dunărea la Iasigi, și trece maĭ mult tîmp în capitala iasigilor pe rîul Tibiscul de unde apoĭ plécă contra Dacilor. Se póte însă ca alte aripe să fi trecut pe la alte punte, pe la porțile de fer cum ḑic uniĭ scriitorĭ; dar nu grosul armateĭ. Dupe câte-va loviri Traian visiteaḑă partea despre porțile de fer și lăsă pe Adrian să comande legiunea Minervină în aceste părțĭ între carpațĭ și între Dunăre.

In maĭ mulțĭ scriitorĭ vechĭ sunt fixate atât punturile treceriĭ cu numele lor, cât și numele rîurilor, munților și cetăților dace. Acestea nu sunt în raport cu columna. Columna tace asupra numelor, și cât pentru punturile de trecere, dă cu totul altele. Ast-fel ca să nu facem vre o eróre, ne mărginim a trece sub tăcere tóte numele cele tace și columna și dupe columnă a arăta puntul trecereĭ grosuluĭ armateĭ prin acelaș punt, de la Alba gréca (Bolgrad) In Iasigia, la gura Tibisculuĭ. O comparare între ideile columniĭ care par reale, și numele ce d'aŭ scriitoriĭ, ar putea pentru un arheolor consciincios ca D. Ghica să fie o lucrare fórte frumósă.

Traian începe resbelul. Scóte armata sa prin pórta pretoriană a castrelor, trece pe puntea de lemn despre Tibiscus, și înalță pe vîrful munților trofeele

luate de la Dacĭ şi sarmaţĭ. Dupe un noŭ sacrificiŭ la ḑeĭ Traian se urcă pe tribună şi în faţa tribunilor, prefecţilor cu 4 stindarde acvilice şi cu tot atâta legiuni care mergeaŭ în acest resbel, lictoriĭ armaţĭ de securĭ staŭ în prejurul Cesareluĭ. El dupe tribună hotărasce ce trebuie să se facă cu ce ordine a proceda, care locurĭ maĭ cu seamă să se ocupe şi cum să delibere prefecţiĭ şi tribuniĭ se consultă şi decreteaḑă o sentinţă sănătósă. Atuncĭ păru în consiliŭ şi Adrian. Venit în acesta a doa espediţie el comanda o legiune.

Plécă înainte armata uşóră apărând armata cea grea care se afla în urmă îmbrăcată cu ḑa, cu coif, încinsă cu săbiĭ. Caiĭ şi catăriĭ transportaŭ bagajele. Bucinatoriĭ mergeaŭ aprópe de împăratul şi dupe semnele luĭ eĭ sunaŭ de retragere saŭ de înaintare. Acquiliferiĭ şi trîmbiţaşiĭ înaintaŭ. Prima armată constata din ausciliarĭ în care eraŭ germanĭ, Panoni, iliricĭ, Dalmaţĭ ce se băteaŭ cu arcurĭ.

Militariĭ românĭ în luncĭ căutând cele necesare sunt surprinşĭ de dacĭ şi mulţĭ ucişĭ. Romanĭ plécă să spioneḑe cetăţile Dacilor. Se face bătaie unde daciĭ sunt învinşĭ.

Romaniĭ atacă castelul cel maĭ întărit al Dacilor apoĭ şi alte cetăţĭ cu mahine. Romaniĭ încerc a se urca pe muriĭ cetăţiĭ. Dacıĭ îĭ resping aruncând săgeţĭ şi petre marĭ asupra luptătorilor. Se

pun scărĭ de lemn şi se urcă pe murĭ. Mulţĭ romanĭ mor ucisĭ de Dacĭ. Prăstiitoriĭ aruncând petre, opreaŭ pe dacĭ d'a se apropia de muriĭ cetăţiĭ. S'a făcut o mare vĕrsare de sânge. Un militar roman tăind un dac, îĭ rădica capul în lance lăsânduĭ cadavrul pe mur. Acest june dac s'a luptat cu mare bravură. Scările eraŭ de lemn al căror născocitor a fost Capaneos care fuce ucis de Thebanĭ.

Un soldat anunţă pe Traian că luptătoriĭ romanĭ se află în mare pericol şi că sunt omorîţĭ de dacĭ sub muriĭ cĕtăţiĭ ceĭ tarĭ. Traian se turbură, alérgă cu armata pretoriană şi lovesce cu tóte armatele de odată.

Rótele cu care se trăgeaŭ mahinele se aduc sub murĭ. O parte de Dacĭ se opun armateĭ luĭ Traian de a veni la cetate. Combat, şi sunt respinşĭ de romanĭ. Săgetătoriĭ armateĭ romane aruncă săgeţĭ. Daciĭ rădică cu putere petrele şi aruncă în romanĭ. Traian ordonă asaltul. Tóte armatele romane iaŭ parte, cetatea cade în puterea romanilor. Cetatea o dărămă ca să nu maĭ caḑă încă odată în puterea Dacilor. Daciĭ rog pe Cesar să nu le dărame cetatea, să nu le ia provisiile, dar fuseră puşĭ pe fugă. Un regisor dac trece de la Decebal la Traian care îĭ face gracie.

Romaniĭ înpreună cu consiliariĭ germanĭ, Polonĭ, Ilirĭ şi Dalmaţĭ se urcă pe scărĭ la cetăţile Daci-

lor din munţiĭ ceĭ nalţĭ asediaţĭ. Şi încercă a supune pe enemicĭ. Eĭ reeşesc, dupe ce per mulţĭ romanĭ ucişĭ cu petre de Dacĭ şi cu săgeţĭ. Romaniĭ se urcă pe murĭ.

Atuncĭ Traian ia scire că Daciĭ se apără cu mare bărbăţie din întăriturĭ cum şi în cetatea lor sarmiseghetuză şi că aŭ respins pe Romani de doă orĭ cu mare perderę, trimite ajutóre nuoĭ şi el însuşĭ alérgă cu tótă armata pretoriană şi veterană, şi alte trupe. Vin alte noĭ scirĭ că Romaniĭ sunt sdrobiţĭ. Traian chiamă tóte armatele, şi se face un atac general. Róte puse de dacĭ pe vîrfurile murilor pentru a sfărăma pe assediatorĭ. Pe dinafară se pun cóse o atreia rótă se pune în dosul triumphuluĭ, şi atacă pe romani. Aceste róte sunt desemnate pe columna luĭ Traian. Fabret cap VIII p. 220.

Traian ajungînd cu tótă armata şi cu Mauriĭ, şi alte popóre, se luptă cu desperare, pînă în fine învinge pe dacĭ.

Un dac de o putere estraordinară rădică o pétră fórte mare şi o aruncă asupra romanilor. Sarmaţiĭ cu peptul cuirasat combat cu curagiŭ. Garnizonele din cetăţĭ şi tabara dacilor unite, opresce pe romanĭ de a căra provisiunĭ, şi de a se duce la apă. Traian îĭ scóte din aceste locurĭ. Eĭ se duc în alte întărirĭ. Romaniĭ dăramă sub ochiĭ luĭ Traian castrele luate de la Dacĭ. Romaniĭ se acoperă

cu cuirase. Traian ordonă să se aducă lemne ce se tăiară din pădurĭ cu mars iuţeală şi din ele fac întărirĭ. Traian primesce un general dac ca rugător. Acésta cade în genuchĭ, şi primesce gracia cu condiţie a părăsi pe Decebal, în faţa prefectuluĭ resbeluluĭ şi cu tribuniĭ, pretorianiĭ şi centurioniĭ. Traian află de la acesta că Daciĭ sunt desperaţĭ, că cetatea este în flacărĭ şi că Decebal vrea să'şĭ facă însuşĭ mórte.

Un singur seag bălaur maĭ rămasese în picióre la Dacĭ. Şi aduna pe dacĭ în vîrfurile munţilor. Daciĭ maĭ mulţĭ cer pace. Traian pune mâna stângă pe mânerul săbiĭ. Mâna dréptă pe mantie. Semn că voiesce se urmeḑe resbelul. Respinge pe rugătoriĭ dacĭ.

Traian chiamă armatele din castre, hotărasce un al doilea conflict cu Daciĭ şi să se aducă provisiunĭ.

Lovirea reîncepe. Militariĭ romani ceĭ armaţĭ uşor merg înainte, se taie pădurile, se face loc de trecere.

Traian Adrian şi tribuniĭ primesc treĭ solĭ dacĭ aĭ luĭ Decebal care propun pacea, Traian respunde puind mâna pe mânerul săbiĭ sale, şi ḑice că are se-ĭ stingă. Dă ordin ostaşilor să trécă rîul şi să devasteḑe reşedinţa luĭ Decebal. Comandă încă consiliarilor să umple castrele de peste rîŭ cu grâne, cu lemne şi să le apere.

Daciĭ vor să dărâme capitala. Traian trimite trupe multe şi îĭ opresce. Daciĭ aruncă cu petre în Romanĭ, cu mare curagiŭ. Daciĭ cobor şi asediă încă odată castrele ocupate de romanĭ, se silesc se le ia ; dar cad ucişĭ şi mor cu fericire.

Romaniĭ înalţă pe un deal cadaverul unuĭ mare general dac şi îl arată lor. Daciĭ din turnurĭ şi stâncĭ se bat încă ; Daciĭ sunt respinşĭ şi se risipesc.

La o cetate unde daciĭ eraŭ înconjuraţĭ, şi lipsiţĭ cu totul de provisiĭ pînă să móră de fóme; şi hotărîţĭ maĭ bine să móră de cât să sufere sclavia la Romanĭ, dupe ce ţin un consiliŭ general, hotărăsc să ardă cetatea cu totul ce are în ea eĭ toţĭ fără osebire să se omóre, acéstă decisie este teribilă. Este mórtea, cu tótă hotărirea adusă de o mare desperare; sunt încă fiinţe care regret mórtea. Mume care plâng. Copiĭ care le imită. Scene de tinereţe, de adio, de durere, ce fac a vărsa lacrimĭ. Se aduce un mare vas, plin cu vin şi în el se aruncă venin. Se aduce o cupă. Gardi se pun lângă vas. Toţĭ sunt datorĭ să bea. Operaţia începe. Toţĭ beaŭ cu curagiŭ. Bărbaţĭ, femeĭ, ferióre, copiĭ; beaŭ şi merg de se culcă pe piaţă unde mor în chinurĭ. Scene teribile de înfiorare şi de durere. Fetele cad în braţul mumelor şi mor maĭ nainte de a lua veninul. Era un mare sentiment de patrie şi de libertate în acestĭ ómenĭ care voiaŭ să

móră toţĭ, numaĭ să nu caḑă robi la romanĭ. Spectacolul era teribil. Uniĭ mureaŭ îndată; alţiĭ sufereaŭ, se munceaŭ, se svĕrcoleaŭ, şi mureaŭ în chinurĭ.

Un stindard dracon călăuḑea prin munţĭ rămăşiţele armatelor dacice. Daciĭ cer luĭ Traian clemenţa sa augustă. Traian nu-ĭ ascultă, căcĭ eĭ tot-d'auna şiaŭ călcat credinţa. El apucă cu stânga capul săbiĭ şi cu drépta mantaoa, semn să mérgă înainte şi să rădice din noŭ armele contra enimicilor. Çesar este urmat de stindard şi de pretorianĭ de tribunĭ, de prefecţĭ, de bucinătorĭ cu bucine. Cesar se îndrepteaḑă către câţĭ va militarĭ şi la stegariĭ cohortelor şi centurilor, învăţînduĭ cum trebuĭe să se pórte şi criticând erorile comise în cele făcute, dîndule tot-d'odată gracie. Pretorianiĭ din doă centurĭ se aşaḑă lângă tabernacolul suveranuluĭ, cu stindardul înfipt în pămînt. Regele Decebal trimite Deputaţĭ care se rógă despre pace. Traian refusă.

Se face un pod peste Tibiscus saŭ alt rîŭ şi trece armata Romană pe ceĭ altă ripă.

Daciĭ încerc încă a pretinde cetatea tare luată de romanĭ; dar nu ruşesc. Sunt respinşĭ cu putere şi ucişĭ, de petrile Romanilor. Acelaş asalt se face contra maĭ multor cetăţĭ ocupate de romanĭ. Insă se ucig fără a reeşi. Romaniĭ spânḑură pe un mare dac şi îl arată dacilor. Daciĭ din turnurĭ şi din

murii castrelor se bat cu curagiŭ. Dar pînă în fine cad, părăsesc cetăţile de frică să nu vie alţi Romani.

Decebal în mijlocul familiï sale, plânge patria sa şi ursita ce a avut în lume, el nu va să mérgă la Roma dupe carul de triumphŭ şi armata sa este fărămată, nu are de cât să móră. Amuri şi a nu se da rob, era morala Dacilor. El se omóră împreună cu familia sa.

Printre soldaţiï Romanï fuse un june brav. Acesta fu rănit şi dus în tabără, acolo el înţelege că rana luï este muritóre. Avu atâta curagiŭ şi putere să céră a merge din noŭ în luptă spre a combate şi a muri cu armele în mână. Se duce şi face fapte strălucite apoï móre.

Decebal era în Sarmezeghetusa în mijlocul familiï sale, el vede patria sa, capitala sa, palatul seŭ în puterea Romanilor. Vicilis un secretar al seŭ trădase luï Traian locul unde eraŭ ascunse comorile regeluï. Aceste comori consistaŭ în aur, în argint, în petre preţióse, mobile preciόse. Le găsiră în pescera făcută înadins lângă palat în rîul Sergentia căruia îï abătuse acolo cursul numaï pentru acésta de către sclavï. Se găsiră asemenea vestminte preciόse în pescerï făcute de aceiaşï sclavi pe care Decebal de frică să nu trade, îï ucise îndată. Traian fondă îndată cetăţi în Dacia pe care o proclamă provincie romană. Decebal în palatul

seŭ, perḑînd orĭ ce speranţă, se sinucide şi ucide tótă familia. Capul seŭ este dus la Roma.

~~Traian~~ în cea din urmă espediţie chemă în tabăra sa pe unul din generaliĭ romanĭ, Longin, sub cuvînt să confere cu el. Dar în loc de a urma astfel, îl arestă şi îl sili în public aĭ spune secretele cesareluĭ; dar nu putu scóte nimic din gura sa, îl aruncă în închisóre şi scrie luĭ Traian ca să ofere pe roman spre a îl da înapoĭ, în schimb : păceĭ. Traian îĭ respunde un respuns în simţul că daca nu mărturea nicĭ un dispreţ de Longin, nu mărturea nicĭ o prea mare stimă şi arătă destul că, de şi nu dorea al perde; dar nu era hotărît de a cumpăra cu prea mare preţ viaţa luĭ. Longin însă se sinucide.

Sarmeze ghetusa primi nume de Ulpia Traiana.

Traian înturnat în Roma din a doa espediţie, fuse salutat cu sărbătorĭ de o magnificenţă strălucitóre.

Palma guvernorul Syriĭ reduse partea Arabiĭ care pórtă numele de Petrea, la supunerea către Traian. Traian primesce pe Ambasadoriĭ celor maĭ multe naţiĭ streine şi între alţiĭ pe aceia aĭ Indiilor. În timp de una sută doă-ḑecĭ şi treĭ ḑile el dete spectacole unde se ucise câte odată o mie de hére şi altă dată ḑece miĭ şi unde omie de gladiatorĭ combăteaŭ uniĭ contra altora. El făcu onori marĭ la mórtea luĭ Sura amicul seŭ. Traian avea în el o mare încredere şi amicie, nisce invidioşĭ îĭ ḑiseră

că Sura era suspect şi vrea se-l omóre. Traian se duce la Sura ne invitat, înapoie gardele sale, şi cină cu dînsul, chiemă medicul luĭ Sura se-ĭ vaḑă ochiĭ. Şi se puse să rîḑă. El se rase aicĭ, luă o baie. Adoa ḑi ḑise amicilor seĭ. „Daca ar fi voit să mă omóre, ar fi făcut'o aséra.

Intr'o ḑi punea pe un căpitan de gardă în stăpânirea funcţiĭ sale. Iĭ dete spada presintînduio dupe datine, nudă. Primesce acéstă spadă, şi veĭ fi pentru mine ḑaca voĭ guverna dupe dreptate; iar daca din contra voĭ fi, rădica-o asupra mea!«

Traian dupe ce făcu erórea, dobîndind de la senat osînda la mórte a luĭ Cressus şi a amicilor seĭ care conspiraseră contra luĭ; dupe ce maĭ înălţa mulţime de monumente, se prepara a merge cu armele în mână în contra Parţilor şi Armenilor sub pretestul că regele Armeniĭ, în loc de a primi coróna din mâna sa, o primise din mâna regeluĭ Parthilor. Plécă îndată ce ajunge în ţéra Parthilor, maĭ mulţĭ satrapĭ şi principi vin înaintea luĭ cu darurĭ printre care era un cal învăţat a saluta încliuînduse.

Traian luă ţéra fără să combată, şi merse pînă la Satala şi la Eliga, cetăţĭ ale Armeniĭ. Făcu marĭ onorĭ regeluĭ Heniocilor, se resbună de Parthamurire rege al Armeniĭ; rădică în rîndul amicilor săĭ principiĭ care i se supuseră, şi luă pe ceĭ alţĭ fără a combate. Senatul pentru aceste victoriĭ, îĭ dă nu-

mele de *prea bunul*? El mergea pe jos în capul soldaţilor; trecea rîurile ca soldaţiĭ. Când bătu şi luă cetăţile. Nisiba şi Batna, fuse numit: *Particul.*

Pe când şedea în Antiohia, se făcu un cutremur de pămînt şi maĭ multe cetăţĭ fuseră sdrobite. Cetatea unde era Traian fuse maĭ sdrobită de cât tóte. Case se dovóră. arborĭ se rup, ómenĭ se sdrobesc. Cutremurul ţinu maĭ multe ḑile şi nopţi. Traian se scăpase printr'o feréstră. Fuse apucat de mare frică, că şeḑu în cerc maĭ multe ḑile sub cort. Muntele Corase fuse sdrobit.

Traian intră în ţĕrile enimicilor. Pe Tigru el face să plutéscă flota sa ce o făcuse a se construi în acele ţĕrĭ şi o transportă la rîŭ în bucăţĭ, apoĭ o închise. Sălbateciĭ fugiră speriaţĭ. Traian trece rîul şi ia Adiabena ce face parte din Asiria. Ia şi alte cetăţĭ, nimenĭ nu resista Romananilor, ast-fel eĭ merg pînă la Babilon unde Traian privi lacul de bitum ce servise la construcţia aceĭ cetăţĭ. Traian decide să se cobóre pe Euphrat pînă la Tigru printr'un canal ca să ducă navele de care vrea a face pod Dar Euphratul era maĭ sus de cât Tigru. Merse în Ctesiphon, bătu şi luă cetatea fuse declarat din noŭ împerator şi Partic, de senat primind şi alte onorĭ. De aicĭ plécă spre marea Roşie căstigă o insulă mare din Tigru, Messena unde domnea Atambile, avu din causa climeĭ rele multe suferinţĭ; dar pasă spre malurile ocea-

nuluĭ. Acolo el vede o navă plecând între Indiĭ şi ḑice că s'ar fi dus cu ea daca ar fi fost maĭ tînĕr. Traian scrise senatuluĭ că el a purtat armele maĭ departe de cât Alexandru; dar iĭ ḑise că conquistele luĭ sunt nefolositóte, căcĭ nu se puteaŭ păstra. Senatul iĭ decernă iar onorĭ şi dreptul a triumpha de orĭ ce naţie va voĭ. In Roma i se rădica columna. Când era în Asia primi scire că popórele ce subjugase eraŭ revoltate, şi uciseseră garnisonele. Trimite pe Luciu şi pe Massiam Leviam contra rebelilor. Cel din urmă Levian fuse învins şi omorît. Cel alt se purtă ca om de inimă, reluă Nisiba, sili Edesa şi schimbă tot în foc şi în sânge. El luă posesiune de autoritatea imperială la etatea de 42 de anĭ, când se bucura de puterea corpuluĭ şi a sufletuluĭ, şi era departe de iuţimea junilor şi de găleşia bătrînilor. El nu persecută nicĭ odată de pismă; nu ruină pe nimenĭ, nicĭ pe aceia care luĭ însuşĭ căta a face rĕŭ. El onora pe ómeniĭ de bine şi iĭ rădică fără scrupul, căcĭ nu cunoscea alt merit de cât acela al geniuluĭ. Ne urînd pe ceĭ alţĭ, era sigur că nu-l urasce nimenĭ, ast-fel trăia fără temere. Nu asculta bîrfelele curtesanilor, şi nicĭ odată nu se mănia. Nu lua viaţa supuşilor, nu le lua averea, nicĭ onórea, şi el este care le apăra contra guvernuluĭ seŭ. El nu voia atât a fi onorat cât iubit de supuşĭ. El vorbea cu familietate cu poporul; era in-

bit de toţĭ şi numaĭ enimiciĭ străinĭ îl uraŭ. Se duce pe la mesele cetăţenilor în Roma, lua parte la petrecerile lor şi se interesa de câte orĭ găsea unde-va unele de acele trebuinţe durerórе ale vieţiĭ cu care omul moral este tot-d'auna în luptă. El venea în ajutor saŭ prin influinţă saŭ prin aur. Se ducea pe la particularĭ fără gardă. Rîdea cu cetăţeniĭ; el nu era mare învĕţat. Dar judeca bine tot-d'auna operele celor alţĭ. Iĭ plăcea vinul, dar acéstă patimă nu era causă a face nimenuĭ rĕŭ.

Erutius Clarus şi Jul Alexandru locuteninţĭ aĭ luĭ Traian care luaseră parte chiar în cele doă resbele ale Daciĭ, luară cu armele Sibucia şi o arseră. Traian dete Parţilor un rege, ca să nu se scóle ca ceĭ alţĭ. Cum ajunse la Ctesiphona, adună pe partĭ şi pe romanĭ pe o vale, se urcă pe o înălţime, spuse espediţiile sale militare la toţĭ şi declară pe Parthama, rege, îĭ puse el singur diadema pe frunte. De aicĭ plécă în Arabia unde combătu pe Atrenienĭ care se revoltaseră. Capitala acestora nu avea nicĭ mărime, nicĭ avuţie. Ţĕrile din înprejur eraŭ deşerte, sterpe, secetóse, fără ape. Hrana lipsesce, lemnele lipsesc, o armată nu póte sta acolo, căldura este mare, Traian nu putu lua cetatea atuncĭ precum nicĭ Severŭ maĭ târḑiŭ. Traian o atacă prin companiĭ de cavalerie care suferiră mult şi nu reuşiră în nimic. Se duse el însuşĭ în persónă să vaḑă cetatea, dupe ce scóse vestmin-

tele imperiale, spre a nu fi recunoscut. Dar dupe pĕrul luĭ alb şi maiestatea feţeĭ sale fuse recunoscut; şi barbariĭ traserĕ asupra luĭ maĭ multe săgeţĭ, care uciserĕ un cavaler ce era alăturĭ cu cesarul. Se audi tot d'odată tunând în aer şi se vĕdu curcubeul, când Romaniĭ voiră se dea asalt, fuserĕ opriţĭ de fulgere şi plóie teribilă. Când voiră să ospătede nu puturĕ de musce. Abia Traian se retrase din acest loc, şi fuse atacat de maladie. Ebreiĭ de la cyrenaica, numind un cap Andris, tăiară în bucăţĭ pe Romanĭ şi pe grecĭ, măncară cărnurile şi maţele lor, se scăldară cu sângele lor şi se înveliră cu pielea lor jupuită, tăiară pe mulţĭ cu herestrĕul de la cap la picióse, pe alţiĭ îĭ dară la here. Uciserĕ doă sute doă-decĭ de miĭ romanĭ şi grecĭ. In Egypt şi în Cypru făcură tot ast-fel ebreiĭ sub Artemion unde periră încă doă sute patru decĭ miĭ de ómenĭ. Iată pentru ce era tot-d'auna oprit ebreilor de a pune piciorul în Chipru, şi când un evreŭ era aicĭ aruncat de vînturile măriĭ, era esecutat la mórte. Luaţĭ séma românĭ, la aceştĭ fapţi istoricĭ. Vedeţĭ ce aŭ fost ebreiĭ chiar în antiquitate. Vedeţĭ ce ură. Acéste naţiĭ fuserĕ subjugate de generaliĭ luĭ Traian şi maĭ ales de strălucitul Lucius eroul Daciĭ.

Traian voiesce să întórcă încă odată armele sale contra Mesopotamiĭ, când maladia luĭ cresce şi îl sili a se înturna în Italia şi de a lăsa în Syria pe

Elius Adrian spre a comenda armata. Tóte lucrările şi periculele romanilor pentru conquista Armoniĭ şi Mesopotamiĭ fură nefolositóre prin nestatornicia şi prin Schimbarea Parţilor, care avênd ură contra regeluĭ, nu voiră a i se supune şi se guvernară eĭ singurĭ ca nebuniĭ. Traian se credea înveninat. Alţiĭ o atribuiră uneĭ luarĭ de sânge, care avea datina să ia în tot anul şi acum nu luase la timp. El avu apoplexie, avu o paralisie în corp şi se făcu hydropie. Când ajunse la Selinonte, saŭ Traianopolu, el muri repede dupe ce împărăţĭ noă-spre-ḑese anĭ, şase lunĭ şi jumătate

Recunóscerea la tron a luĭ Adrian nu era formală. Roma avu un sentiment de durere şi de temere să vadă un noŭ resbel civil. Sparticu şi Xiphilin ḑic că Adrien nu fuse adoptat de Traian; de şi el fuse din acelaş oraş cu dînsul şi îl avu de curator şi rudă. Adrian intrase cu Traian în alianţă, însurînduse cu nepóta luĭ. Traian îl numise comandant al armatelor din Siria pe când el bătea pe Parthĭ. Nu fusese făcut nicĭ consul, Traian muri fără copiĭ. Altien care era din acelaş oraş cu Adrian şi frumósa Plotină care îl iubea cu flacără, îl proclamară împerator.

Mórtea luĭ Traian fuse rămasă secretă ca să menageḑe adopţia luĭ Adrian şi scrisórea care se trimise senatuluĭ sub numele luĭ Traian nu fuse subscrisă de Traian dar de Plotina prin practica ce

avea. Adrian era în Antiohia, când iĭ veni scire că este împerator.

Traian fixase alegerea asupra luĭ Severicu. In al doilea resbel în Dacia Adrian comenda o legiune El se însemnă în acest resbel printr'un număr mare de fapte strălucite. Pentru care Traian îl recompensă dîndu-ĭ diamantul ce el însuşĭ primise de la Nerva.

Dacia înaintea venireĭ Romanilor avea semne de civilisaţie. Pe columna luĭ Traian se vede o cetate ce o ocupă Romaniĭ, pe un rîŭ cu amphitheatru magnific, cu palate în forma grécă. Tot din columnă vedem o cetate care îşĭ scaldă picióréle în rîŭ, cu palate şiportice, cu statue şi columne. Peste porticul superior este imaginea regeluĭ Daciĭ. Pórta palatuluĭ ce domină pe undele Istruluĭ are asupra treĭ statue, treĭ junĭ nuḑĭ care ţin în mână fie care câte o faclă aprinsă. Semnele Parţilor care nu sting nicĭ odată făclile lor.

2. Traian înălţă un arc de triumph pe locul unde căstiga batalia de nópte şi unde pe columnă, se vede aurora sub figura uneĭ vergine ţiind un vel de lumină cu amăndoă mânele în jurul capuluĭ. Maĭ înalţă un arc la Sarmezeghetusa în onórea virtuţiĭ. Statue ale ḑeilor coronaŭ arcele. La drépta era Ercule nud cu braţele, ţiind o măciucă, dupe cum popoliĭ scythiĭ şi Daciĭ aveaŭ datina

a se arăta în bătăliile lor. Statua învingeriĭ întindea aripele şi cu piciórele călca armele sarmaţilor.

3. In privinţa religiĭ Daciĭ ceia ce este maĭ positiv este că urmaŭ în mare parte religia Mithriĭ, a Perşilor, Zamolocis era profet şi Dumneḑeŭ era ceva ce amintă doctrina luĭ Pithagora. De unde şi esistă vorba că Zamolxis fusese discipol al acestuĭ philosoph. Dupe acea doctrina esista etern unitatea şi numărul sociŭ. Unitatea însocinduse cu numĕrul sociŭ, produse numărul ne sociŭ. Şi din amestecul acestor doă numere resultă orĭ ce lucru. In acest limbagiŭ împrumutat la mathematicĭ Pitagora espune pe Dumneḑeŭ şi originea universuluĭ. Prin unitate înţelege fiinţa supremă, prin numărul sociŭ, înţelege nefiinţa, contrariul fiinţeĭ supreme, ceia ce se deosebesce cu totul, dar care prin acéstă diferinţă totală arată putinţa despre ceva alt lucru de cât fiinţa supremă, adică putinţa uneĭ creaţiĭ. Se înţelege că Dumneḑeŭ, plinătatea fiinţeĭ, să fie vĕḑut în unitate;

Dar să lăsăm tóte aceste cestiunĭ methaphisice, să ḑicem numaĭ ceia ce pot toţĭ să înţeleagă, religia perşilor, era religia Mithriĭ basată pe astronomie; sufletul se deosebea de corp, îl definea un număr şi o mişcare, şi se vedea în fiinţa omuluĭ doă părţĭ una cuvîntătóre, alta ne cuvîntătóre şi semn al măndriĭ şi al voluptăţiĭ. Sufletul era creḑut că

e nemuritor, dupe mórte îl astepta recompense saŭ pedepse. Cu ursita însufleţi maĭ multe corpuri şi a pus în al nostru suflet în ispăsirea vre uneĭ crorĭ de maĭ nainte. Sufletul găsea în corp o închisóre, dar o închisóre ce trebuia să lucreḑe spre a o curăţi. Pitagora prescrie de a fi frugal, compănit, muncitor, veghetor asupra sa, de a se strânge în ideia luĭ Dumneḑeŭ şi în ideia că tot trece sub ochiul seŭ şi merge prin voia providenţiĭ, de a se ruga regulat, căcĭ rugăciunea face pe om bun. De a nu se împărtăşi altora de cât dupe ce s'a consultat bine el însuşĭ, de a nu se lăsa surprinde şi de a rămânea tot-d'a-una liber.

Acéstă religie cu puţină diferinţă era a Mithri, era a Dacilor. De aicĭ se póte lesne înţelege acest popor dac care murea cu armele în mână şi rob nu voia să trăiască. Credea în nemurirea sufletuluĭ. Legendele găsite pe lespeḑele a treĭ templurĭ dace, în sculpturĭ, la Sarmis, la Apulum, şi la slăvenĭ. In Valahia, sunt în mare asemănare cu tradiţiunele ţĕriĭ nóstre păstrate încă în popor. Mithra, ce este sórele, este Dochia saŭ Eudochia. Ea are doĭ geniurĭ pe fie care umere. Unul ce ţine facla în jos şi este séra, saŭ murgil şi altul ce ţine facla în sus şi este ḑioa saŭ zoril. Ele sunt tot-d'o-dată şi cele doă equinocse. Phosporos care însocesce pe Mithra, este Făt-frumos. Marz ḑeul resbeluluĭ, şi tot d'o-dată al omoruluĭ. Cele alte părţĭ sunt ale le-

gendelor de la templurĭ, aŭ cele maĭ marĭ raporturĭ cu credinţele poporane ale ţĕriĭ. Cele şapte iadurĭ şi şapte raiurĭ, în şapte planete, sunt cele şapte vămi din tradiţia nóstră despre care este scrisă chiar o carte.

Religia Mithri însă nu credem să fi fost tot-d'auna a Daciĭ. Se scie chiar că eraŭ şi alte religiunĭ scythice. Care credaŭ în ḑeiĭ de care vorbesce Herodote. Se simte o diferinţă religiósă chiar din diferinţa de caste şi de partide politice. Daciĭ în timpul resbeluluĭ, nu eraŭ toţĭ uniţĭ, uniĭ se alia cu Romaniĭ, şi negreşit cestiunea religiósă trebuia să fie pentru mult în acésta.

Arheologiĭ nostri nu s'aŭ ocupat nicĭ odată de acéstă importantă cestiune. Este un adînc şi interesant studiŭ a se face comparînd religia Mithri ast-fel cum o găsim la Perşĭ, cu legendele interesante şi unicĭ în felul lor, găsite la cele treĭ templurĭ dace, şi cu tradiţiile vechĭ ce esistă încă în poporul român. Abia acum treĭ-ḑecĭ de anĭ curierul Românesc vorbi de templul de la Slăvenĭ. Inscripţiile şi sculpturile de la Apulum şi Sarmis sunt bine păstrate în musee în Transilvania şi arhiologĭ distinşĭ aŭ vorbit de dînsele. Cât despre petrele de la Slăveni ce din fericire sunt stampate la streinĭ, nu scim nimic, şi nu credem să fie la museŭ ţĕriĭ.

Traian împarte Dacia în treĭ părţĭ: Dacia Ripósă; Dacia Transalpină şi Dacia Mediterană. Inainte de venirea luĭ Traian Româniĭ stăpâneaŭ gurele Dunareĭ. In timpul luĭ Octav August, Ovid era esilat pe hotarul Daciĭ şi Sarmaţiĭ aprópe de gurile Dunareĭ. Acolo Romaniĭ aveaŭ o garnisónă. Sub Traian construĭ drumul cel mare începând de la Porţele de fer şi mergînd pînă la Niester. Sarmezeghetusa primi numele de Ulpia Traiana. Religia Mithra a perşilor nu numaĭ fuse respectată de romanĭ; dar eĭ o adoptară, maĭ ales că insuşi la Roma se celebra, în contra voinţiĭ cesarilor. Se numi un prefect. Şi se administra ţéra ca tóte cele alte provinciĭ conquise. Rigórea conqueranţilor nu fuse severă dupe invingere. Uniĭ aŭ pretins că toţĭ daciĭ aŭ fost ucişĭ. Acésta este un neadevĕr. Nicĭ un document nu spuse acésta, din contra templurile Mithrice găsite la Sarmeseghetusa, pórta inscripţiunĭ din timpul romanilor care dovedesc că eĭ primiseră şi toleraŭ acest cult al dacilor. Traian construi maĭ multe cetăţĭ pe ruinele cetăţilor dace. Inainte de venirea Romanilor Daciĭ aveaŭ o civilisaţie óre care, şi nu case şi cetăţĭ de lemn cum s'a ḑis. Căcĭ pe columna luĭ Traian se vede doă cetăţĭ măreţe capitale ale regeluĭ, cu theatre, cu templu, cu columne cupalate. Una maĭ ales este desemnată pe malul rîuluĭ cu o pórtă superbă de marmură unde se vedea statua ḑeiluĭ Ercule, şi a

regilor dacii In Dacia era o civilisaţie eréċă. Şi înainte de venirea Romanilor, eraŭ colonii romane aşeḑate în Dacia în cetăţile lor superbe. Ca singura ţéră liberă toţi nemulţumiţii din imperiŭ alergaŭ în Dacia. Adrian venind în urma luĭ Traian, creḑu că va ţine cu mare dificultate atâtea provincii streine conquise în orient, că aceste conquiste aduceaŭ maĭ multe cheltuelĭ de cât căstig imperiuluĭ. Ast-fel el liberă maĭ multe provincii în oriente pe care le căstigase Traian.

Sub Traian imperiul roman ajunsese la cea maĭ înaltă a sa întindere; dar marea diversitate a neamurilor şi elementelor barbare, aduceaŭ sămânţa putericǎ de distrugere.

Adrian nu se lăsă a se supune de gloria armelor de care se supuse Traian; el creḑu că a venit timpul de a oprĭ cresterea colosuluĭ roman şi spre a asigura maĭ bine prosperitatea statuluĭ, ast-fel se hotărasce a lepăda o parte din coquiste ale predecesoreluĭ seŭ, făcu să se dărame magnificul pod dupe dunăre în temerea să nu serve barbarilor; dar se crede că fuse înpins maĭ mult de gelosie. Câte resbóie face sunt resbóie de conservare. El are un resbel contra Alanilor, Sarmaţilor cu tóte acestea Adrian nu retrăsese tóte garnisónele sale din Dacia, nicĭ nu rechemase prefectul, căcĭ Xiphilin ne ḑice că el trecând Du-

narea în Dacia, barbarii îl făcură arbitru în certele lor pe care el le decide.

Ast-fel Dacia urma a fi privită ca provincie romană.

4. Burii eraŭ o populaţie dacă; locuiaŭ munţii de la Olt spre apus. Maĭ barbarĭ de cât Dacii. Eĭ se băteaŭ cu toroipane.

5. Maxiam Lcvian muri în bătaie contra popolilor revoltaţĭ în Asia în urma plecării luĭ Traian.

6. Lisius Quintius, bănuit sub Adrian de conspirator, fuse osîndit la mórte.

7. Sura amicul intim al luĭ Traian, îl însocise în amândoă espediţiile în Dacia.

8. Adrian numesce prefect în Dacia pe Marcus Turbon. Şi îĭ dă semnele acestiĭ demnităţĭ. Acest Turbon era prefect şi în Egypt, şi era pe lângă Adrian ce era Sura pe lângă Traian.

„Adrian fuse împărat prin mijlocirea Plotini femea luĭ Traian care îl iubea. Traian deşi avusese acéstă ideie, însă se gîndea la altul. Adrian lăsa câte va acte bune; dar la mórte nu fu regretat de nimenĭ, căcĭ esersase crime, lovit de o maladie durerósă, el ordonă unuĭ sclav se-l omóre, acesta nu va. Ordonă să omóre pe sclav. Dar mostenitorele seŭ, nu consimte a omori pe ceĭ ce ne daŭ viaţa. Refusă asemenea de a omorĭ pe imperator. Retras la Pozzole, Adrian móre. Inainte de a murĭ cu o-

ceste versurĭ fórte slabe pentru un om cu profunditate litterară.

VERSURILE LUI ADRIAN

IN

Momentul morţiĭ sale.

Sufleţelul meŭ,
Drăgălaşul meŭ.
Tu te ducĭ, dragă fetică,
Cerul scie unde sborĭ.
Plecĭ tremurînd, singurică
Vaĭ! ce se va face óre
Nebuneleţĭ bucuriĭ
Şi-ale tale riḑătóre
Şi frumóse nebuniĭ?

Animula Vagula, blandila,
Hospeş. comesque, corporis
Quae nuncs ababis în loca
Palidus, rigida, nudula
Ne c cet soles dabis jocos?

12. O cestiune interesată este colonisarea. Daca Romaniĭ aducând colonĭ, aŭ adus şi femeile lor?

Petrele de morminte ne spun despre numele de

femei române, dar acestea eraŭ femeile militarilor de garnisónă care veneaŭ şi se înturnaŭ şi care mureaŭ în Dacia. Coloniĭ locuitorĭ veniră şi luară toţĭ femeĭ dace. Eraŭ înainte de Traian, multe familiĭ romane în Dacia. Femeile dace eraŭ fórte gracióse, cu portul lor, dupe cum este sculptat pe columna luĭ Traian.

13. Sub Aurelian se părăsesce Dacia şi se retrage tot ce era element roman, ne spune istoria; însă să ne înţelegem. Se retrage tot ce era element roman militar saŭ civil dependinte de guvernul împerial; nu însă şi coloniĭ particularĭ, care aveaŭ deja moşiile lor, familiile lor.

14. Sora luĭ Decebal fuse luată în sclavie de Maxian Levian care bătu cetatea în care se afla acéstă princesă. Traian era supărat pe Levian pentru óre care fapte uşóre, ḑice Ciaconiĭ. Acéstă prisoneră nu figură înre prisonieriĭ duşĭ la Roma.

Traian venise şi şedea în Alba greca cu familia sa, afară de Plotina, femeia sa, avea cu sine pe soră-sa. Jurnandes un compilator goth care voind aşĭ da un merit personal, ḑice că gothiĭ sunt geţĭ saŭ Daciĭ, veniţĭ din însola Scandia; ceia ce este cu totul falş, amestecând eroĭ Dacilor cu aĭ Gotihilor, căcĭ gothiĭ eraŭ germanĭ din Danimarca şi Daciĭ Tracĭ; din Dacia, iar nu din Dania de la Ocean; ne dă o anecdotă Că faţa soroseĭ Marcia se scălda în rîul Potamos în Moesia. Cum ea voia

se ia apă într'un vas de aur, lăsă se-ĭ cadă vasul care se duse afund tărăt de greutatea metaluluĭ; dar vasul repăru asupra apeĭ de sine. Era o minune; deci Traian audind despre acésta, se miră mult, şi credînd că o divinitate locuia în acel rîŭ, el făcu să se didéscă un oraş cu numele soruseĭ Marcianopolis.

15. De la Traian pînă la Gothi şi pînă la ceĭ dintâiu domni Romanĭ. Dacia are o istorie fórte curiósă.

Recomandăm ministruluĭ instrucţiuneĭ publice orĭ care ar veni şi ar avea inima de român, desvoltarea columneĭ luĭ Traian. Aci este originea Românilor, a publica tablourile cu esplicaţiile luĭ Moreliŭ, Ciaconiŭ, şi ale distribuĭ prin scolele ţĕriĭ. Câte tipuri, câte costume, nu sunt de estras din aceste tablourĭ. Istorianiĭ, poeţiĭ, pictoriĭ aŭ atât de esploatat asupra acesteĭ columnĭ care este o epopee.

D. B.

Din scrierile D. Ion Ghica cele maĭ detaliate ce aŭ părut atupra Daciĭ, se vorbesce de autoriĭ vechĭ care spun despre inscripțiile templurilor dace. In aceste înscripțiĭ se menționédă acele înscripțiĭ ale templuluĭ Mitra și Isis. Acest cult al luĭ Isis îl adoptaseră și la Roma; nu este mirare se-l fi adoptat și Daciĭ, și să fi făcut o trinitate, un Dumnedeŭ în treĭ forme, treĭ nume, ast-fel cum popoliĭ orientalĭ aveaŭ, ast-fel cum chiar Platon înțelegea pe Dumnedeŭ, ast-fel cum însușĭ christianismul îl vĕdu.

Isis era de origină eghypteană. Osiris era fratele eĭ, era adorată în Egypt, și maĭ ales la This, în egyptul de sus, avea un templu la Philae la hotarul Egyptuluĭ, la Tentiris (Denderah) la Memphis și la Buziris. In Roma se luară măsurĭ contra acestuĭ cult căcĭ se făceaŭ scandale și abusurĭ la care daŭ loc ceremoniile cu mysterele Isiseĭ. Apuleŭ vorbesce maĭ mult despre acest cult *în măgarul de aur*, heroul seŭ este om care prin fermecele uneĭ femeĭ îl schibă în măgar. Prin puterea Isiseĭ îșĭ ia forme de om care avuscse. El păru înaintea deĭ care îĭ dise: „Eŭ sunt natura, muma a tot lucru; Stăpîna elementeler, începutul secolilor, suverana deilor și deițelor, regina sufletelor; eŭ guvern sub limi.atea cerurilor, vînturilor mărilor, tăcerea lugubră a iadurilor, divinitatea mea este onorată de tot universul sub diferite nume, forme, ceremoniĭ. Dice că Egyptienii care aŭ fost învĕțat vechia doctrină, o onoraŭ cu ceremoniĭ și o chiemaŭ Isis. Initiația Epypténă, sub numele de *mysterele Isiseĭ*, era o adevĕrată autopsie adică o contimplare saŭ vedenie înstinctivă care punea sufletul neophituluĭ în raport cu divinitatea. Prin acésta inițiatul ajungea la cunoscința positivă a moraleĭ; dar înainte d'a primi învățămêntul philosophic, trebuia să trécă prin

încercarĭ phisice carc trebuiaŭ se garanteḑe discreţia iniţiatuluĭ. Isis pe egypteni învaţă agricultura.

In ea conţinea binele şi rîul; dar maĭ mult răul, şi dispunea de iadurĭ ca ariman.

Vom încerca a da aci noţiunĭ positive asupra ruinelor acestuĭ pod, ruine atătŭ de scumpe; ruinele uneĭ opere ce fu făcută pentru a se înlesni ajutóre coloniilor Romane cu care Traian populă Dacia dupe a eĭ supnnere; remăşiţe a punţi ce făcu patria mumă că să treacă la fiĭ săĭ de câte orĭ îĭ ar fi ameninţat un pericol serios; ruine ce ne vorbescŭ despre mărirea străbunilor nostri, despre gloria timpilor trecuţĭ, despre ceea ce am fi fost cu tóte nenorocirile ce ne-aŭ apăsat. daca gelosia şi discordia uu ne ar fi dat cu mânele legate în voia enemicilor nostri!

Dintre toţĭ autoıi ceĭ vechĭ, numaĭ Dion Cassiŭ şi Procopiŭ vorbesc despre podul luĭ Traian; ambi însă vorbesc într'un mod necomplect şi de maĭ multe orĭ neesact: — Dion Casiu esagereasă asupra dificultăţilor loculuĭ, asupra dimensiilor pilastrilor şi asupra număruluĭ lor. Procopiŭ, care scrie mult maĭ tărḑiŭ, adică pe timpul luĭ Iustinian, ne spune că acest pod s'ar fi dărîmat *prin spălarea Danubiuluĭ şi asprimea timpuluĭ.*

Din acestea urmă o mare confusiune în scrisele autorilor ce vorbiră maĭ tărḑiŭ despre dînsul. — Ast-fel, uni cu Sulzer puseră acest pot în dreptul Celeiuluĭ, adică în locul unde făcu maĭ tărziŭ pod Constantin; alţi că ar fi fost făcut în strimtorile cele maĭ sus de Orsova veche; alţi creḑură că acest pod a fost cu totul de peatră; iar alţi affirmară cu Dione Casiu că acest pod

fu făcut de Traian maĭ 'nainte de a trece în Dacia. Tóte aceste erorĭ ne vom încerca a le rectifica, pe cât ne vor ajuta datele ce avem și bunul simț ce trebue să aducă cine-va în orĭ-ce critică. Nu doară că vom putea afirma în modul cel maĭ positiv la tóte întrebările, căcĭ ne lipsesc încă date positive, și pentru că chiar ultimele învestigațiĭ nu fură pe de plin satisfăcătóre; pe lîngă acestea ar fi maĭ trebuit a se face investigațiĭ și la Celeiŭ spre a se putea așeḑa un paralelism din care s'ar fi putut deduce concecuințe mult maĭ positive.

Vom căuta maĭ întâiŭ a dărîma greșita idee a celor ce din óre-care greșite deducțiĭ. vor ca podul luĭ Traian să fi fost la Celeiu, saŭ într'altă parte de cât în facia Severinuluĭ. — Intr'adevăr, dupe Tabla Peutingeriană treĭ drumurĭ treceaŭ în Dacia și acestea sunt însemnate între gura Caraușuluĭ (Noua Palancă) și locul de astăḑĭ al poduluĭ, care trecătóre se însemnă de la Egeta la Drubetis adică de la Perse saŭ de la Palanca de astăḑĭ la Drivița. Pe de altă parte dupe inscripțiunele aflate pe stînca munteluĭ ceva maĭ sus de cataracte unde se văd rămășițele de drumurĭ romane, se vede că maĭ întâiŭ Tiberiu și apoĭ Traian, când nu era încă imperatore ci numaĭ Cesare, aŭ lucratŭ aci la deschiderea acestuĭ drum care venia în dreptul celeĭ maĭ scurte căĭ de la Roma în Dacia. Ca să nu spunem multe și să nu încurcăm lucru maĭ mult, aduceți-vă, aminte că istoria ne ḑice că Decebal dupe pacea d'ântîiŭ ca să'șĭ resbune pe Romanĭ, se legă de aliațĭ lor, de Iasigĭ. Coloana Traiană e singurul monument ce ne spune ceva, de și într'un modŭ destul de mut, asupra acesteĭ foimóse espedițiunĭ. Ea ne arată că, pe cândŭ Traian triumfa, vine veste de revolta luĭ Decebal; Tra-

ian pleacă; popórele îĭ eşĭ înainte şi îĭ cerŭ scăpare, negreşit că aste popóre eraŭ Iasigi şi altele din acea parte: acesta era drumul luĭ Traian, şi nu putea veni pe aiurea.

Alte dovedĭ sunt cele ce ne dă Procopiu despre posiţiunea acestuĭ pod. Iată cum se esprimă dînsul.*) „Nu departe de Zane e castelul care se chiamă *Punţi***) , , ... Dar de unde a priimit acest loc unmele de Punţĭ . . . . voiŭ spune acum:

Dupe ce vorbesce că Traian imperatorele făcu acest pod peste Istru, şi că la capetele poduluĭ a făcut două castele din care pe cel din Dacia luĭ Aurelian l'a numit Punţi cu numele latinesc cu care se numesce şi podul, mai la vale adaogă; „ . . . . , Imperatorele Ius-„tinian, reînoind (castelu) Puntea, ce este de partea „dreaptă a fluviuluĭ, prin clădirĭ fórte tarĭ, a salvat „nebîntuirea Iliriculuĭ."

Din aceasta nu maĭ rămâne îndoială că cetatea Punţi, care era la capătul poduluĭ pe rîpa dreapta a fluviuluĭ, nu putea fi în dreptul Celeuluĭ, de óre ce cn întărirea şi neespugnabilitatea eĭ se assicură nebîntuirea Iliriculuĭ de aoea parte.

Dione Cassin care din toţĭ câţĭ scriseră despre acest

---

*). *Τοάτοα δέ Ζανες οά τολλῳ ἀ'τοδεν φρου'ριον μέν έστι Πο'νομα . . . . "Οτον δέ σμ' ἔνεκα Πο'ντες ο̊ χω̃ρος έκλήθη . . . . ἐγὼ δηλώσω.*

. . . .

. . . . *Βασιλεύς δέ "Ιουσατινιανόσ Πόντην μὲν ὅπερ ἐστι του̃ ποτανου̃ ἐπὶ δεξιᾶ νέα τε καί ἀηάχῳ ἐπιεικω̃ς ἀνανεωσάμενος οἰκοδομία, τήν ἀσφάλειον Ἰλλυροὶς ἀνεσώσατοο.*

**) Plotomeŭ o numesce cu dicerea grecească (vedĭ Istoria de D. A. T. Laurian, care demonstră asemenea posiţiunea acestuĭ pod. — Magazinul Istoric pentru Dacia, T. II pag. 115.

pod, este ceĭ maĭ aprópe de timpi luĭ Traian, orĭ din necunoscință, saŭ ca să lingușască pe împăratul, esagerând dificultățile ce s'aŭ întîmpinat la construirea acestuĭ pod, ḑice că *„locul acesta era cel maĭ îngust"* când ceĭ ce aŭ văḑut astăḑĭ posițiunea poduluĭ nu se maĭ îndoiesc de erórea luĭ. Sultzer. și dupe dînsul Franke și maĭ mulțĭ alțĭ, iaŭ acestea de temeiŭ și se a arunca acest pod tocmaĭ în dreptul Celeiuluĭ: Stîlpi însă aĭ poduluĭ de la Celeiu sunt de lemn: Iată ce ḑice Comitele Marsigli1), dupe mărturisirea orală a vre o 500 locuitorĭ atât turcĭ cât si crestinĭ:"

„In luna luĭ Septempre a anuluĭ când Sultanul luă „Camenița, apele Danubiuluĭ era așa de scăḑute, în cât „acestĭ locuitorĭ aŭ putut vedea o mare cătime de parĭ „bătuțĭ în albia fluviuluĭ, care parĭ formaŭ nisce pilas„tri de lemn de o mărime prodigioasă."

Iar dupe dessemnul ce alătură, podul pare a fi fost așeḑat cam în biez cu corentul apeĭ.

Alungarea poduluĭ luĭ Traian din locul săŭ cel adevărat resultă nu maĭ pucin, și póte maĭ cu seamă, din greșitele dimensiĭ ce dă acestuĭ pod Dione Cassiu, în modul urmelor: . . . . „Podul e făcut pe 20 pilastri „de peatră tăiată; fie care pilastru era 150 picióre ma„tematice înalt din fundamente în sus, și 60 picióre „lat; depărtarea între stălpĭ era de 170 picióre. . . ."

De ne am lua. cum aŭ făcut uni, dupe espresia 60 *picioare lat*, spre a o da pilastrilor în sensul lungimi poduluĭ, ar resulta că lungimea totală a acestuĭ pod între capete, socotinduse 20 pilastri și 21 luminĭ, ar fi de 4.770 picióre romane matematice saŭ 1311^{m}. D. Marsigli însă, după ce măsură lățimea Danubiuluĭ între

1) Description du Danube. — T. II, p. 39 — Haye, 1744.

capetele poduluĭ ce esist și se vĕdŭ prea bine și o afflă de 440 toadĭ fr. saŭ 85^{m}758, măsură și grosimea pilastrilor, adică lățimea lor în sensul lungului poduluĭ, și află grosimea pilastrilor de 3 toadĭ de francia (5^{m}84712). Dupe acestea măsură și distanța între pilastri, pe care nu o află de 190 picióre (50^{m}320) cum pretinde Dione Cassiu, ci numaĭ de 17 toadĭ (33^{m}13268). Acestea încredințeadă comitele Marsigli și conclude după măsurătórea de maĭ sus că podul ar fi avut 22 arcurĭ și 23 pilastri, ceea ce dă toadĭ adică cu 3 toadĭ peste distanția afflată. Aci însă ne pare că și comitele Marsili face o mică eroare, pentru că când a dis o dată că ia de basă distanța între capetele poduluĭ, nu putea pune numărul pilastrilor cu 1. maĭ mult de cât numără luminilor saŭ intervalelor; de am pune dar 22 arcurĭ ar veni între capete 21 pilastri, adică, dupe dimensiile de maĭ sus cu 3 stînjinĭ maĭ pucin de cât lărgimea măsurată de dînsul în facia loculuĭ. Ne pare fórte răŭ când ne puturăm procura resultatele măsurătórelor ce făcu guvernul Austriac acum vre o 3 anĭ, și dupe care se dice că ar fi făcut și un plan fórte esact: aceste notițiĭ ar fi de un mare interes în astă chestiă; cu tóte acestea, noĭ și fără dînsele putem constata că Sultzer și aderanți luĭ, iaŭ cu fórte mare ușurință datele luĭ Dion Cassiu, și se basedŭ pe dînsele a ne spune că acest pod ar fi fost la Celeiu*), iar nu la Turnu-Severin.

La acestea vom adăoga că, în lipsă de orĭ ce document istoric altul, cel ce ar fi vădut moneta ce publicăm aci (No. II). monetă ce mulțĭ o esplicară ast-fel, dar care se vede a fi fost bătută pentru acest pod; cel ce dupe acestea ar compara desenul aceșteĭ monete cu

*) Historie de la Valachie. — de M. Cogălniceenu.

cel dupe columna luĭ Traian, vădînd apoĭ şi lanţul ce este figurat sub pod; ar fi bănuit negreşit că acest pod trebue să fi fost cel puţin în vĕcinătatea Cataractelor. şi ar fi căutat a putea afla argumente pentru demonstrarea acestuĭ adevĕr.

Dupe ce am dis tot ce am credut necessariŭ spre a derîma greşita opinià a celor ce voiesc a pune acest pod aiurea de cât la Turnu-Severin, să revenim la o altă greşală a luí Dione Cassiu, din care s'ar putea conchide că dînsul nu a vădut acest pod, ci scrie numaĭ dupe audite şi dupe notiţiĭ nedeterminate bine. Acest autor dice că podul fu construit într'un loc *„volturos şi plin de mocirlă.“* E de prisos aci a spune că chiar autorul dice maĭ la vale că podul era construit în locul cel maĭ strimpt şi unde apa era maĭ repede, şi că într'aceste condiţiunĭ patul albieĭ unuĭ rîŭ nu póte fi mocirlos. E de prisos iarăşĭ a maĭ adăoga că posiţiunea poduluĭ este tocmaĭ în locul unde fluviul dupe ce esse cu totul din strimtorĭ şi trece peste cataracte, maĭ înainte d'a se întinde nemărginit, cum face maĭ la vale, curge lin şi majestos într'o albie bine încăsuită şi fórte favorabilă pentru un pod. Din combinaţia însă a tutulor fraselor ce citarăm din Dione Casiu, nu maĭ remâne nicĭ umbră de îndoeală că podul luĭ Traian trebue căutat lîngă Cataracte, iar nu cu 80 mile italice maĭ jos de dînsele.

Nu póte să fi fost nicĭ maĭ sus, adică precum voiesce Budinger, care luându-se dupe espresiile precedente a luí Dion Casiu, caută a'l pune între strîmtorĭ, maĭ presus de Orsova veche adică cam în dreptul rămăşiţelor drumuluĭ unde se afla tabla luĭ Tiberiŭ saŭ a luĭ Traian pe timpul primuluĭ resbel. Acéstă aserţiune devine ilusorià când se gândesce cine-va că nicĭ o dată

prudenţa Romanilor nu putea aşeḑa un pod pe pilastri într'un loc imposibil. Şi care sunt apoĭ urmele uneĭ asemenea opere? Aci a putut fi cel mult vre-o trecătóre pe vase! Iată tot

Poduĭ acesta nu fu tot de peatră precum îl cred uni din espresiunea luĭ Dione Casiu: „*Intr'acestea Traian făcu pod de peatră peste Dunăre;*" nicĭ că pilastri luĭ fură numaĭ de piatră tăiată, precum ḑice tot acest autor: „*Era făcut pe 20 stîlpĭ de peatră tăiată.*"

Aci vom căuta a face pe cât se póte descripţiunea acestuĭ pod din care vorŭ resulta şi cele ce arătămŭ maĭ sus.

Din desemnul acestuĭ pod transmis posterităţi în columna Traiană şi despre care dăm aci copia publicată de comitele Marsigli în opera sa întitulată: *Descripţia Danubiuluĭ*, se vede că numaĭ pilastri şi capetele poduluĭ fură de peatră, iar tótă cea-l'altă parte fu de lemn. Chiar pilastri nu mergeaŭ de piatră pînă la tablierul poduluĭ, ci se opriaŭ la nascerea bolţilor, pe curonamentul pilastrilor de unde încep bolţile, se văd aşezate câte due capre una lîngă alta în front. formate de bîrne, care la bósă se află legate între primul arc de bîrne încovoiate a bolteĭ şi blocurĭ de peatră cioplită întărită în ḑidăria picioruluĭ. Iar sus se unesc spre a sprijini grinḑile longitudinale pe care se află aşeḑată podeala. Aceste grinḑĭ, legate şi între dînsele prin alte bărne, spre a fi avut o lungime destul de mare.

Bolţile se văd formate de treĭ rîndurĭ de bîrne încovoiate în formă de arc de segment, şi îmbinate între dînsele prin câte treĭ bîrne transversale. Micşorimea desemnuluĭ nu permitea a desvolta combinaţia acestor lemne care se vede la fie care arc făcut de treĭ bucăţĭ îmbinate tocmaĭ în dreptul grinḑilor transversale.

Cea laltă parte de d'asupra podului e de prisos a o mai descrie putându-se destul de bine înțelege din desen.

Aci suntem datori a menționa că D. I. Aschbach ce publică acum de curînd la Viena un tractat întitulat, *„Ueber Trajans steinerne Donaubrucke,"* affirmă că, dupe o cercetare attentivă asupra acestui monument, se convinse că pilastri podului nu fură uniți prin construcțiuni de lemne cum se vede pe columna Traiană, ci prin bolte de piatră, și că, prin urmare, incastramentele care se arăt pe pilastri ce mai subsist încă și unde s'aŭ aflat ruptu de bucăți de lemn nu sunt de la prima construcțiune, ci de la o restauranțiă posterióră care póte că e o operă a lui Constantin (sic). Necunóscând încă resónele d-lui Aschbach, nu le combatem; dar nici nu putemŭ nega cele de mai sus dise pînă ce ne vom convinge că aceste resóne pot fi valabile. Ne ar părea straniŭ ca columna Traiană, singurul monument ce mai subsiste despre resbelul dacic să fie o ficțiune.

Invităm publicul a să interesa să vadă cum demonstră D. Ascbach asersiunile d-lui. Nu vom intîrdia, cu tóte astea, a ne procura această operă și a o publica în ilustrațiune.

Cât despre pilastri, acestia de la prima vedere se văd a fi de piatră tăiată precum o affirmă Cassiu, Cei ce însă vădură mai tărdiŭ rămășițele acestor pilastri, ne ar fi putut da deslușiri mai positive asupra construcțiunei lor; dar și aci aflăm contradicțiuni. Ast-fel, lăsând pe cei lalți care nu merită nici o mențiune onorabilă, pentru că vădură acest monument din cabinetul lor, mai întăiŭ Comitele Marsigli ne spune că pilastri, eraŭ de piatră de diferite mărimi și forme amestecate cu

cărămidă, dupe modelul cu care se vĕd şi construcţiile ce eraŭ pe afară; iar partea din afară era de cărămidă bine arsă şi de o mărime de 0m60 în lungeme, de 0m285 în lărgime şi de 0m069 în grosime.

Comitele Marsiliŭ maĭ adaogă că aceştĭ pilastri s'aŭ construit în apă făcândnse maĭ întâiŭ nisce cesoane marĭ de bîrne gróse în forma pilastrilor, legate prin traverse de bărne de aceiaşĭ grosime; aceste chesóne mostruóse eraŭ închise pe din aflară cu scândurĭ gróse; ele fură împlute cu peatră de diferite mărimĭ şi forme mestecate cu var, şi formaŭ un fel de beton îmbrăcat cu cărămiḑile ce descriserăm maĭ sus. Dăm aci (veḑĭ figura) forma lor, spre a face maĭ bine înţellese aceste esplicaţiĭ.

Acest fapt este probat prin treĭ rănduri de găurĭ ce se observă pe tótă lungimea pilastrilor din capăt ce se văd pe ambi ţermĭ aĭ fluviuluĭ; de s'ar săpa maĭ în jos, s'ar găsi şi alte rîndurĭ pe care le aŭ acoperit nisipurile depuse de aruncătura apeĭ spre margime.

Spre a complecta tóte noţiunele ce avem de o cam dată despre acéstă operă ilustră, şi care ar merita ca guvernul să se ocupe astăḑi a aduna şi a culege tóte informările şi a face tóte esperienţele cerute spre a forma o idee maĭ chiară dispre dînsa, vom adăoga aci cele ce publică anunţătorul Român la anul 1858, estrase din Telegraful Român Din acest articol resultă:

Că viḑitatori descoperiră pe supra-facia apeĭ 18 coloane, affară de capetele poduluĭ de pe ambele ţermurĭ.

Că pilastri sunt ḑidiţĭ de cărămidă, iar pe din affară îmbrăcaţĭ cu peatră cioplită.

Că în mijlocul unuĭ pilastru, spre ţermul stîng alŭ Danubiuluĭ este împlîntată în un trunchiŭ de ste-

jar ale cărui ambele capete aţintesc în mijlocul capetelor podului, şi se pare că ar fi servit de îndreptariŭ la ḑidărie.

Că acest trunchiŭ aşa este de întocmit, în cât numaĭ dupe multă osteneală şi cu adjutorul uneĭ securĭ ascuţite, putură să despice câte-va bucăţĭ maĭ micĭ dintr'însul, care, împreună cu unele cărămiḑĭ şi petre, se luară spre păstrare.

Aci iarăşĭ întîlnim o contradicţiune, pe care nu putem face alt de cât a o constata, neputînd opta pentru vre una dintr'însele, ca unu ce n'am fost de faţă ca să vedem cine spune adevĕrul. Vom încerca numaĭ a nota acéstă contradicţiune.

Precedenta relaţiune, ḑice că pilastri eraŭ pe din afară de tot îmbracaţĭ cu peatră, ceea ce se constată şi din desemnul columneĭ Traian; D. Marsigli însă afirmă nu numaĭ că nu a văḑut aceştĭ pilastri îmbrăcaţĭ cu peatră cioplită, dar că nicĭ împregiur nu a aflat locurĭ în care să se găsească cu abundeţă piatră de cioplitŭ.

O altă erόre ce a avut prinsă asupra multor spirite ce nu îşĭ daŭ osteneala a despica lucrurile, provine din espresiunea luĭ Dione Casiu care ḑice:

„Drept aceea, Traian, după ce a terminat podul, a trecut Danubiul." Acestia voiesc ca Traian să fi făcut întâiŭ podul, şi apoĭ să fi trecut a bate pe Dacĭ. Lăsând orĭ ce argumente la o parte, ne pare că am putea demonstra cu pucine cuvinte că podul nu se putea construi pe cât timp inemicĭ eraŭ decindea Danubiuluĭ şi fiind că construcţiunea acestuĭ pod ţinu duoĭ anĭ şi trebui firesce a se începe din ambele părţĭ şi în tόtă lungimea luĭ, Traian nu putu începe construcţiunea luĭ

de cât când se fortificase despre partea Dacilor şi avea destule ostirĭ trecute.

Dupe columna Traiană se vede că maĭ întâiŭ se începu al doilea răsboiŭ cu Dacĭ şi dupe maĭ multe loviri se construi podul; că podul fu construit de mesterĭ din treĭ legiunĭ.

Ne oprim aci de o cam daíă. Doriam numaĭ a descepta un stimul spre a se face o cercetare maĭ seriósă locală, saŭ a ae rectifica, consecuinţele greşite ce trag câte o-dată ceĭ maĭ învăţaţĭ cercetorĭ di cele maĭ minuţióre cercetărĭ.

Alex. Zane.

In cele treĭ templurĭ dace saŭ romane s'aŭ găsit unu la Sarmise-Ghetusa, altul la Apulum, al treilea la Slăvenĭ. Inscripţiĭ şi figurĭ, inscripţiile sunt din timpul Romanilor mărturind că eraŭ în Dacia atuncĭ. Aceste templurĭ eraŭ rădicate Mithri. Aceleaşĭ sculptorĭ maĭ la cele treĭ templurĭ. Statua ḑeĭ, era jumătate nudă, ţine cu mâna un taur pe care îl înjunghie cu un pumnal de aur. Taurul plécă genuchile. Pe murĭ pe marmură aceiaşĭ statuă, se vede un ḑeŭ, sórele, viaţa născâud intră în taurul care pare, pe ḑeŭ înconjură doĭ idolĭ. Unul din eĭ şade la drépta, şi ţine făclia în jos, cel alt la stânga şi ţine făclia în sus Acestia sunt sunt semnele seriĭ şi ḑileĭ, semnele celor doă equinocse de tómnă şi de primăvară Un ḑeŭ pe un taur călare se ţine de córnele luĭ, altul ţine cu mânile pe taur nemişcat Corbul şi acvila plană pe ḑeŭ. Acquila şi şarpele îl ţin cu ghiarile şi cu dinţiĭ. Leul intră cu capul într'un crater. Doĭ ḑeĭ conduc un car în aer şi sbóră spre idolul ce se înspăimîntă. Şarpele se încolăcesce dupe capul idoluluĭ.

Luna în nascere pare sub chip de vergură, un flăcăŭ ce este sórele scănteie alăturĭ şi privesce cornul capri. Doĭ idolĭ ce tremură. Unul lasă vederea pe capră, altul întinse arcul, în crater se vede taurul privind sórele. Ea şade în picióre, ţine în mână un sceptru. Un idol înclinând fruntea pe braţele uneĭ vergure lângă care şade culcat. Taurul este viaţa. Pumnalul de aer este sórele ce intră în taur la oquinocsele de primăvară. Leul e sórele, ce intră în semnle sale. Craterul e semnul isvórelor, corbul şi acvila înconjură pe ḑee cu arme ale tronuluĭ. Lângă ḑea este Phosphoros. Făt-frumos), Ḑoril şi Murgil.

D. B

FINE